

North University Centre of Baia Mare
Faculty of Philology

International scientific and practical conference

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF DEVELOPMENT OF MODERN
PHILOLOGICAL SCIENCE IN UKRAINE
AND EUROPIAN COUNTRIES**

July 17-18, 2020

**Baia Mare,
Romania
2020**

УДК 80-043.86(477+4)

P 93

International scientific and practical conference «Problems and prospects of development of modern philological science in Ukraine and European countries» : Conference proceedings, July 17-18, 2020. Baia Mare ; 80 pages

ISBN 978-617-7868-18-6

HEAD OF ORGANISING COMMITTEE

Ioan-Mircea FĂRCAȘ – Dean of the Faculty of Letters,
North University Centre of Baia Mare

The conference was organized and held with the support
of Association of International Educational and Scientific Cooperation
(<http://aiesc.com.ua>).

*Each author is responsible for content and formation
of his/her materials. The reference is mandatory
in case of republishing or citation.*

ISBN 978-617-7868-18-6

© North University Centre
of Baia Mare, 2020
© LLC «RIK-U», 2020

CONTENT

Бондаренко А.І. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	5
Бондаренко К.А. СПОНУКАЛЬНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ Й ІНТЕНЦІЇ.....	9
Бондаренко Ю.І. ДИДАКТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА	14
Борисенко К.С., Вещицька В.О., Красницька К.М., Ніцевич А.А.О., Романовська Т.О. МЕТАТЕКСТ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІНША ІНФОРМАЦІЯ	19
Борисенко К.С., Красницька К.М., Ніцевич А.-А.О., Романовська Т.О. ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОСАРАБСЬКОЇ МОВИ	22
Борисенко К.С., Вещицька В.О., Ніцевич А.-А.А Романовська Т.О. ВАЖЛИВІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОЛОРАТИВІВ	26
Борисенко Е.С., Красницкая Е.Н., Ницевич А.-А.А., Романовская Т.А. УСЛОВНОЕ СЛОЖНОПОДЧИНЕННОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ АРГУМЕНТАТИВНОГО СМЫСЛА (НА МАТЕРИАЛЕ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА)	29
Вітрук Н.Л. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	33
Воляннюк І.О. СОЦІОЛІНГВІСТИКА ЯК ГАЛУЗЬ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА.....	37

Гольцова М.Г. ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОЛОФРАЗИСНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗІ НІКОЛИ ЮН	41
Гринько Л.В., Григорович О.В., Вещицька В.О., Колбаєнкова Т.Б., Ніцевич А.О. ГРАМАТИЧНА СИНОНІМІЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ВЖИВАННЯ МОРФОФОРМ SUBJUNTIVO, POTENCIAL TA INDICATIVO)	45
Гусленко І.Ю. ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ	48
Даскалюк О.Л. КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ СПОНУКАННЯ З ПОГЛЯДУ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ	52
Кульбабська О.В., Тесліцька Г.І. СИНТАКСИЧНА КАТЕГОРІЯ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЯК АКТУАЛІЗАТОР АД'ЕКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ У СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ	56
Мещенинець Г.В. ПОКОЛІННЯ ДІ-ПІ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	60
Pavlushenko O.A. THE CONCEPT OF "KOZAK" IN UKRAINIAN LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD	63
Пухленко Ю.Р. КОНЦЕПТОСФЕРА «РОДИНА»/«FAMILY» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ	68
Руснак Ю.М. РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ	72
Шлапак Д.В. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ БАРОКО	76

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Бондаренко А.І.

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
та методики її навчання Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна*

Постановка проблеми. Лінгвометодологія зумовлює формування основоположних понять, способів і засобів аналізу лінгвальних та деяких пов'язаних із ними екстралінгвальних явищ. Вона розглядає співвідношення мови, з одного боку, і соціокультурного контексту, мислення – з іншого. Нинішні дослідники акцентують у семантиці аналізованого поняття компоненти, що стосуються наукових настанов, окреслення предмету дослідження та його особливостей. Систематизація чинних та вироблення нових принципів аналізу триває з огляду на необхідність оновлення інструментарію указаних напрямків мовознавчих студій.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, глобалізаційними процесами всередині світової спільноти, по-друге, пошуком основ міжкультурної комунікації як запоруки порозуміння представників різних лінгвокультурних товариств та, по-третє, недостатньою розробленістю питання основних підходів до об'єктів інтегративних напрямків мовознавчої науки.

Аналіз останніх досліджень. Проблема методології аналізу матеріалу з лінгвокультурології та міжкультурної комунікації перебуває в центрі уваги української дослідниці О. Селіванової (принцип етноцентризму) [5], російської О. Кубрякової (принцип експланаторності) [4], казахської Г. Алімжанової (принцип інакшості) [1] та ін.

Метою наукової розвідки є систематизувати вже вироблені принципи наукових студій із лінгвокультурології та міжкультурної комунікації, проілюструвавши їх використання, та запропонувати власне бачення зазначених методологічних питань.

Методами аналізу є дескриптивний, інтертекстуальний, дистрибутивний та контекстуально-інтерпретаційний.

Основні результати дослідження. Методологічні основи лінгвокультурології та міжкультурної комунікації стосуються передусім принципів, які перебувають у площині наукових пошуків у межах цих галузей знань. Окрім антропоцентризму, який учені розглядають як наукову епістему, указані напрямки мовознавства пов'язано з функціонально-прагматичною, когнітивно-дискурсивною та синергетичною парадигмами. Перша спрямовує на розгляд аксіологічних, рольових, стратегічно-комунікативних вимірів певних явищ. Друга зорієнтовує на вивчення предмета дослідження в тісному зв'язку з ментальними структурами (свідомості й позасвідомого), які репрезентують етнос, лінгвокультурну групу. Із-поміж новітніх парадигм лінгвосинергетична теорія вивчає незамкнені системи, які перебувають у взаємодії з іншими зовнішніми структурами, обмінюючись із ними нагромадженою енергією (інформацією), яка спричинює системні зміни.

Нині сформовано низку принципів, відповідно до яких відбуваються дослідження з лінгвокультурології та міжкультурної комунікації. Важливо виявити не лише специфіку аналізованого явища, а й пояснити причину його з'яви, реалізуючи принцип експланаторності. Наприклад, майстерність аргументації американців у процесі ділового спілкування формують зі шкільної лави, коли учні засвоюють ораторське мистецтво. В університеті студенти опановують матеріал багатьох дисциплін, які формують уміння досягати комунікативних стратегій.

Культури (або субкультури) є відносними, оцінюваними зсередини, а не за допомогою універсальних підходів, тому, незалежно від конкретної позиції, усі вони мають право на визнання. Останні формують різноманітність загальнолюдських надбань, і вже тому вони є вартісними. Дослідник як представник певного культурного товариства часто сам перебуває під впливом культурних стереотипів, упереджень, настанов, тому оцінювати культурні надбання за принципом «гарне – погане» недоцільно. Функціонування культурно маркованих мовних одиниць закорінене у світоглядних, ментальних, історичних, кліматичних, господарських умовах. Принцип інакшості, обґрунтований Г. Алімжановою, наголошує на необхідності уникати схвалення чи засудження в процесі аналізу мовно-культурних явищ. Визнання самотутності відкриває широке поле взаємодії для досягнення комунікативної мети, порозуміння. Якщо в українській лінгвокультурі осел символізує впертість (негативна оцінна конотація), то у в'єтнамській – терпіння (позитивна). Зазна-

чений принцип орієнтує на розуміння світоглядних вартостей представників різних лінгвокультурних товариств.

Не менш переконливим є принцип етноцентризму, який співвідносить називання певних предметів зі специфікою ментальності, звичаїв, вірувань, ритуалів певного етносу: їх засвоюють як культурну спадщину члени етнокультурної спільноти. Ментальний потенціал етнічної культури володіє своєрідною колективною пам'яттю асоціацій, уживання, використання певних мовних форм у відповідних ритуалах. О. Селіванова наводить приклад називання обрядового виробу з тіста (любки), у який запікали гриб, що символізував єднання молодят. Назва цього пирога має прецедентну мотивацію. Давні слов'яни вважали духовним охоронцем подружжя міфічну істоту – Люба, який, відповідно до архаїчних уявлень, існував у тваринній подобі kota із золотистою шерстю [5, с. 116].

Щоб пояснити причини виникнення та функціонування лінгвокультурем, учені послуговуються відомостями, узятими з різних дисциплін. У такий спосіб відбувається реалізація принципу експансіонізму, застосування якого дає можливість розширити дослідницьке поле, поглибити уявлення про культурні феномени та здійснити повноаспектне дослідження на основі міждисциплінарного підходу. Оказіональними та культурно специфічними є словосполучення пам'ятник огірку (м. Ніжин), пам'ятник галушці (м. Полтава), пам'ятник деруну (м. Коростень), пам'ятник варенику (м. Черкаси та м. Глендон у Канаді). Огірок є символом Ніжина, куди ще в XVII ст. греки завезли насіння незначних за розміром овочів цього виду. Маркованість гастронімів та глютонімів в українській культурі можна пояснити за допомогою використання даних мистецтвознавства, менталітознавства, історії культури та літературознавства.

Лінгвокультурні феномени виявляють свою неповторність у тексті, де вони служать реалізації ідейно-естетичного змісту. Принцип текстоцентризму полягає в тому, що інтерпретація культурно маркованих одиниць відбувається на основі контексту певних творів, у яких лінгвокультуреми найбільш переконливо розкривають своєрідність. У постмодерністському дискурсі XXI ст. функціонує образно-мотиваційна паралель час – спотворювач слів, до формування якої надаються інтертекстами поезії «Крук» Е. А. По: Хай вторять з тобою те лагідне «love», що час перекрутить на «nevermore» [3, с. 12].

Уявлення про значення мовно-культурних одиниць, їхні рольові виміри зосереджено в принципі функціоналізму. Лінгвокультуреми характеризує низка функцій: онтологічна, ідентифікаційна, естетична,

аксіологічна, когнітивна та ін. Наприклад, у субкультурі готів ієрогліф анх (єгипетський хрест) має світоглядну семантику: його горизонтальні штрихи символізують земне існування, а верхня петля – вічність.

У процесі дослідження лінгвокультурного феномену часу в українському поетичному дискурсі ХХ ст. ми продемонстрували застосування принципу семантичної комплементарності [2, с. 81], який полягає в системній кореляції та взаємодоповнюваності референційних, аксіологічних і репрезентативних словесно-образних моделей часу. Відповідно до цього принципу, необхідно

- а) встановлювати відповідність між образно-репрезентативними формами та мотиваційними паралелями, які їх формують;
- б) указувати на зв'язки референційних й аксіологічних моделей часу;
- в) виявляти кореляцію між образними парадигмами й архетипними сенсами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розроблені принципи досліджень із лінгвокультурології та міжкультурної комунікації пов'язані зі зростанням ролі мовознавства в умовах сучасного комунікативного обміну на основі спільних цінностей. Нові методологічні пошуки мають спрямовувати прагматичний, аксіологічний, когнітивний підходи до фактів мовно-культурного розмаїття.

Література:

1. Алимжанова Г. М. Сопоставительная лингвокультурология : взаимодействие языка, культуры и человека. Алматы: Интер Пресс К, 2010. 319с.
2. Бондаренко А. Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів ХХ ст.: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 392 с.
- 3.Короташ О. Елегії острова Патмос : поезія. Львів: Видавничий дім «Укрпол», 2010. 104 с.
4. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). Язык и наука конца XX века / под ред. Ю. С. Степанова. Москва: Российский гос. ун-т, 1995. С. 149–162.
5. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.

СПОНУКАЛЬНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ Й ІНТЕНЦІЇ

Бондаренко К.А.

*к.філол.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики
англійської мови Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова,
м.Одеса, Україна*

Спонукальна функція мови має велику значущість для процесу спілкування, для регулювання відносин між людьми. Категорія спонукальності належить до такої понятійної категорії, у якій прагматична функція мови виявляється якнайповніше, адже в основі спонукальних речень лежить віддзеркалення волюнтативних взаємин між мовцем і його співрозмовником.

Класифікації спонукальних мовленнєвих актів (СМА) ґрунтуються на різних принципах. Це принципи, які позначають специфіку СМА порівняно з іншими класами мовленнєвих актів (наприклад, констативними, декларативними й ін.) й один з одним (наприклад, відмінність поради від інструкції, відмінність прохання від благання й ін.). Класифікації СМА можуть бути побудовані щодо трьох аспектів:

- 1) семантичний аспект, який полягає в аналізі пропозиціонального змісту спонукальних висловлювань;
- 2) синтаксичний аспект, який являє собою аналіз засобів вираження спонукування в різних мовах на синтаксичному рівні;
- 3) комунікативно-прагматичний аспект, у межах якого поєднують чинники соціолінгвістичного й соціопрагматичного характеру [4].

Категорія спонукування і впливу включає в себе два основні поняття: волевиявлення та спонукування, які водночас вважаються фактором впливу на адресата, що слухає. Інакше кажучи, спонукальна ситуація містить вказівку на такий її елемент, як умови волевиявлення, що визначають необхідність або можливість реалізації конкретного спонукального акту. Знання таких презумпцій регулює правила адекватного вживання і прочитання імперативних висловлювань, тобто стратегію їх використання в мовленні.

Щоби мовленнєвий вплив був ефективним, він повинен апелювати до свідомої, і до підсвідомої діяльності психіки, у ньому повинні поєднуватися логічні й емоційні компоненти, підкріплені невербальними засобами впливу. Водночас структурно психіку можна уявити як єдність трьох її складників — свідомості, підсвідомості й моторики. Отже, щоби спонукати співрозмовника до активності, потрібно впливати на його свідомість, порушити підсвідомість (особливо, емоційну сторону) і включити його у відповідну діяльність [7, с.41].

Спонукальними висловлюваннями називаються мовленнєві структури, що виражають волевиявлення мовця, мета яких, полягає в спонуканні співрозмовника до дії. Вони можуть висловлювати: 1) наказ, прохання, благання; 2) пораду, пропозицію, застереження, протест, загрозу; 3) згоду, дозвіл; 4) заклик, запрошення до спільної дії; 5) бажання. Багато з цих значень спонукальних речень розмежовуються недостатньо чітко (наприклад, благання і прохання, запрошення й наказ і т. ін.), оскільки це виражається частіше інтонаційно, ніж структурно.

Однією з найбільш валідних щодо позначення соціальних та прагматичних характеристик спонукальних мовленнєвих актів (СМА) є класифікація Є. І. Філатової [6]. Вона запропонувала кілька чинників для визначення типів спонукальних ситуацій, як-от фактор свободи в адресата (категоричні, некатегоричні СМА), фактор інтересу (чи є дія суттєвою в інтересах мовця, адресата, їх обидвох чи вона є несуттєвою); фактор статусу (статус мовця нижче або вище статусу адресата, або ж статус комунікантів несуттєвий); фактор виконавця (хто виконує дію: адресат, або мовець і адресат, або мовець, адресат та інші особи); фактор нормативності (нормативні СМА, за яких мовець «спирається на норми (моральні, юридичні, інші)», і ненормативні СМА); фактор середовища (суттєвий — тобто мовленнєвий акт вживається в офіційній ситуації — або несуттєвий), фактор зумовленості (реактивні й ініціативні СМА).

У мові існують різні типи засобів, за допомогою яких може бути реалізована комунікативна мета мовленнєвого акту. Відповідно, учасник діалогічного спілкування в контексті реальних міжособистісних стосунків володіє готовим категоріальним мовним апаратом, вибирає залежно від присутності в його когнітивній свідомості категорії знання / незнання синтаксичні форми, найбільш відповідні цілям мовця. Водночас мовні стереотипи і способи індивідуального висловлення є елементом сучасної культури, культури мовлення, культури думки, культури спілкування.

Реалізацію прагматичних значень у спілкуванні прямим / непрямим або експліцитно / імпліцитним способами треба розглядати як можливі психологічні структури, які лежать в основі мовленнєвої по-

ведінки мовця під час визначення діапазону особистої комунікативної свободи в заданих умовах спілкування. Вибір прямого, непрямого, експліцитного або імпліцитного мовлення пов'язується із суб'єктивною оцінкою мовцем параметрів протікання спілкування. Мовленнєві акти із експліцитно вираженим прагматичним навантаженням містять повну, несуперечливу й релевантну інформацію, що забезпечує адресату однозначний вибір адекватної реакції [2].

Прямий спосіб вираження СМА полягає в тому, що мовець прагне зробити певний іллокутивний вплив на слухача шляхом використання таких мовленнєвих засобів, іллокутивна сила яких легко інтерпретується слухачем [1, с.25]. У таких випадках «мовець, вимовляючи певні речення, має на увазі рівно й буквально те, що він говорить» [5, с.165]. Мовленнєві акти, оформлені в такий спосіб, прийнято називати прямими мовленнєвими актами.

Непрямий спосіб вираження СМА передбачає, що в реченні спостерігається будь-яке відхилення від запропонованої семантичної моделі прямого СМА, виражене якісними і / або кількісними змінами. Видозміна семантичної моделі характеризується повною або частковою трансформацією. У цих випадках роль відсутньої ланки в семантичній моделі належить контексту.

Залежно від характеру індексів іллокутивної сили можна говорити про дві форми вираження мовленнєвих актів: експліцитний, у якому ілокутивний намір виражено окремим мовним елементом, й імпліцитний, коли ілокутивна сила імпліцитно міститься в семантичній структурі мовної форми [2]. Конституентами першої групи, виділеними за ознакою імпліцитності змісту спонування / впливу, є розповідні речення дійсного способу з перформативними дієсловами (прямі експліцитні способи); спонукальні речення (повні, еліптичні), що будуються за правилами наказового способу, належать до прямих імпліцитних способів. До другої групи належать непрямі експліцитні стверджувальні й питальні висловлювання, а також імпліцитні висловлювання різних комунікативних типів, які виражають натяк, двозначність, метафору, іронію.

Слідом за Дж. Остіном ми розрізняємо експліцитні перформативні конструкції як *I ask you to give me some water* і функціонально еквівалентні їм імпліцитні (приховані) перформативні конструкції як *Water!*

Прямим експліцитним способом вираження СМА слугують перформативні дієслова у формі теперішнього часу дійсного стану дійсного способу в поєднанні з займенниковим підметом 1-ої особи однини. Ці так звані «перформативні префікси» за С. Левінсоном або «експліцитні / перформативи» за Дж.Остіном однозначно й диференційовано визначають ха-

рактер ілокутивного наміру мовця, наприклад: I strongly recommend you to stop smoking, I apologize for being late, I assure you that it's true [3, с.67].

Залежно від семантики перформативного дієслова мовленнєва дія мовця кваліфікується слухачем як наказ (command, order, direct, require), прохання (ask, request), пропозиція (suggest, put forward, propose, advance), порада (advise, advocate), рекомендація (recommend), дозвіл (allow, permit), заборона (forbid, veto), благання (beg, plead, call on, implore, pray), вимога (demand, insist, urge), застереження (warn, caution) й ін. [1, с.25-26].

Деякі спонукальні акти не можуть бути виражені за допомогою експліцитних перформативів, наприклад, інструкції. Експліцитний вислів ілокутивної сили інструкції можливий лише за опису, а не під час здійснення даного мовленнєвого акту.

Категорія спонукальності має надзвичайно багатий арсенал різних засобів. Засобами мови можна виразити всі відтінки емоційно-спонукальних значень — від найм'якших, некатегоричних, ввічливих до найрізкіших, найбільш грубих, і наполегливих.

Отже, можна зробити висновок, що найбільш поширеною класифікацією мовних способів реалізації спонукання і впливу є така: 1) прямі способи; 2) непрямі способи. Прямий спосіб вираження полягає в тому, що мовець прагне здійснити ілокутивний вплив на слухача шляхом використання таких мовних засобів, ілокутивна сила яких легко розпізнається слухачем. Тобто прямими директивами є такі висловлювання, у яких комунікативна функція спонукання сигналізується відповідною синтаксичною формою речення (спонукальне речення), відповідними перформативними дієсловами або іншим мовним індексом. Директиви також можуть бути виражені непрямим способом за допомогою різних форм, мовне (первинне) значення яких не має сили спонукання. Вживання непрямих директивних висловлювань пояснюється їх винятковою ємністю й економністю.

Література:

1. Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык / Е. И. Беляева. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1992. – 168 с.
2. Неустроев К. С. Способы выражения побуждения и воздействия: на материале современного английского языка: автореф. дис. на

- соиск. уч. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка»; 10.02.04 «Германские языки» / Кирилл Сергеевич Неустроев. – Ростов н/Д, 2008. – 22 с.
3. Остин Дж. Слово как действие / Дж.Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М., 1986. – С. 38–94.
  4. Петрова Е. Б. Каталогизация побудительных речевых актов в лингвистической прагматике / Е. Б. Петрова // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и Межкультурная коммуникация. – 2008. – № 3. – С. 124–133.
  5. Сёрль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов/ Дж. Р. Сёрль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М., 1986. – С.140–165.
  6. Филатова Е. А. Побудительные высказывания как речевые акты в современном русском языке : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Елена Алексеевна Филатова. – Москва : МГУ, 1997. – 253 с.
  7. Шейгал Е. И. Власть и речевая коммуникация / Е. И. Шейгал, И. С. Черватюк // Известия РАН. –2005. – (Серия литературы и языка). – Т. 64. – № 5. – С. 38–45.

ДИДАКТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Бондаренко Ю.І.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури, методики її навчання
та журналістики Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна*

Постановка проблеми та її актуальність. Українське літературознавство має не тільки фундаментальний характер, але й значною мірою зорієнтоване на забезпечення літературної освіти в середніх та вищих навчальних закладах. Цим самим визначено дидактичний вектор його розвитку, який потребує спеціальних досліджень, присвячених проблемам взаємодії літературознавства як наукової галузі та педагогіки. Актуальність таких студій випливає з необхідності осмислення ролі й місця літератури та методики її навчання для становлення особистості школяра або студента.

Аналіз останніх досліджень. Нині бракує досліджень, предметом вивчення яких є дидактичний складник в українському літературознавстві. У першу чергу треба назвати монографію Т. Яценко «Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» (2016). Важливість цієї праці – у системному окресленні як літературознавчого, так і психолого-педагогічного складників літературної освіти.

Мета. Основним завданням наукового матеріалу є встановлення основних векторів розвитку сучасного літературознавства в його дидактичній спрямованості, оцінка здійснених напрацювань.

Виклад основних результатів. В Україні функціонує самостійна міждисциплінарна галузь – методика навчання літератури, яка сприяє виробленню програмового забезпечення літературних курсів, а також технології вивчення мистецтва слова учнями середніх шкіл та

студентами філологічних факультетів. За метою свого функціонування вона має педагогічну спрямованість, проте її зміст формується не тільки під впливом загальної дидактики, але й здобутків літературознавства, яке допомагає з'ясувати як сутність навчального матеріалу (аналіз конкретних художніх творів, створення історико-літературних оглядів), так і значною мірою процесуального складника в діяльності вчителя, викладача, з одного боку, та школярів чи студентів, з іншого.

Значна кількість літературних творів, уключених до навчальних програм, потребує аналітичних коментарів науковців-філологів. В одних випадках важливими є інтерпретація змісту художніх текстів, в інших – пояснення їхніх формальних сторін (жанрово-родових, стильових, мовнохудожніх та ін.).

Сутнісним моментом є розкриття цілісного феномену людської та творчої постаті письменника, який забезпечує якісний контекст для розуміння літературного матеріалу, передбаченого для вивчення. Вагомими внесками в цьому плані є праці українських літературознавців: В. Агеєвої (творчість М. Куліша, В. Домонтовича), Г. Грабовича (творчість Т. Шевченка), Т. Гундорової (творчість І. Котляревського, І. Франка), О. Забужко (творчість Лесі Українки, І. Франка), О. Ковальчука (творчість М. Коцюбинського, Миколи Хвильового, В. Винниченка), Л. Ушкалова (творчість Г.Сковороди).

Однією з помітних проблем є відставання процесу навчального програмотворення від здобутків сучасного українського літературознавства. Автори програм не завжди враховують аналітичні пропозиції науковців-філологів. Аналіз та інтерпретація значної кількості художніх творів є досить вузькими, сформованими ще в контексті літературознавства ХХ століття. У той же час концептуальний рівень шкільного викладання може бути значною мірою посилений, якщо врахувати ідеї про міфотворчість Т. Шевченка, елітарну спрямованість творчості Лесі Українки, різнобічність І. Франка, єдність імпресіонізму та експресіонізму у творчості М. Коцюбинського та ін.

Дидактичний вектор функціонування українського літературознавства має ще одну спрямованість: цілий ряд учених працює над розробкою діяльнісних (процесуальних) аспектів вивчення літератури (Ю. Бондаренко, О. Ісаєва, С. Жила, Л. Нежива, Н. Романишина, А. Ситченко, Г. Токмань, А. Фасоля та ін.). Ці науковці займаються проблемами розвивального навчання. Для них літературний матеріал є не тільки предметом осмислення, але й засобом формування особистості учня чи студента.

У цьому контексті запропоновано низку концепцій, які потребують свого практичного застосування та подальшого розвитку. Одні вчені вважають продуктивним для організації навчання враховувати специфічні сторони літератури як мистецтва слова. На цій основі сформовані пропозиції філософсько-історичного та ідеяційно-концептуального вивчення літератури, опрацювання художнього слова у зв'язках з іншими видами мистецтва, з максимальним урахуванням його жанрово-родової та стильової природи. Інші дослідники на перше місце виводять аналітико-інтерпретаційну діяльність учня. Так з'явилися концепції екзистенційно-діалогічного, особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання.

Обидва названі дослідницькі вектори мають для свого існування вагомі підстави, адже літературна дидактика зумовлена такими основними чинниками, як мистецька специфіка літератури, вікова психологія учнів чи студентів, завданнями літературної освіти та загальний розвиток школярів чи студентів.

Філософсько-історичний та ідеяційно-концептуальний підходи полягають у тому, що процес вивчення літератури зорієнтовано на особливості художньо-історичного моделювання, яке застосовує конкретний письменник. Їх відзначає універсальність, адже в будь-якому літературному тексті наявна спроба унаочнити фрагмент дійсності, наділити його певними значеннями. Спостерігаючи художньо-історичні моделі різни митців, учні або студенти усвідомлюють авторські концепції зображеного, визначають його світоглядне навантаження. Орієнтирами для аналітичної діяльності стають поняття «художня мікро- та макроісторія», «феноменальне», категорії світоглядного порядку «Космос», «Бог», «Людина», «Суспільство», «Нація», які визначають світоглядні горизонти літератури.

Важливими є дослідження, спрямовані на кореляцію навчального процесу, виходячи з формальних сторін мистецтва слова. Методика навчання літератури запропонувала шкільній практиці жанрово-родовий та структурно-стильовий аналіз літературного тексту. Під час його здійснення учні відпрацьовують уміння поетапно досліджувати літературне джерело, використовуючи його жанрові та стильові домінуючі.

Екзистенційно-діалогічний та особистісно зорієнтований підходи сприяють активізації читацької реакції тих, хто вивчає літературу. Ключовими поняттями для них є «особистість», ««Я» учня», «діалог», «інтерпретація», «екзистенційність». Їх прибічники на перший план висувують самостійну інтерпретаційну діяльність школярів,

які, вступаючи у вільний діалог з літературним твором, його автором, представленою системою мислення, філософською парадигмою, здобувають свій внутрішній досвід. У такий спосіб відбувається самоактуалізація та саморозвиток учасників навчального процесу, які декларують власну ціннісну позицію в осмисленні художнього матеріалу, можуть задавати спрямованість та послідовність літературного аналізу. Учні та студенти на доступному для них рівні здійснюють дослідницькі проекти, які відображають аналітичний рівень осягнення мистецтва слова.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, українське літературознавство та супутня з ним методика навчання літератури забезпечують сучасний стан літературно-освітнього процесу. Їхня роль полягає у виробленні якісних пропозицій щодо осмислення визначених для вивчення учням та студентам художніх творів, забезпечення навчальної діяльності, зорієнтованої на особистісний розвиток молоді. Запропоновані теорії та концепції мають дві основні висхідні позиції: науковці створюють навчальні пропозиції, ураховуючи формо-змістові особливості літератури та психологічний феномен учня чи студента в момент взаємодії з художнім простором. Це, очевидно, й буде зумовлювати подальшу дидактичну перспектива розвитку українського літературознавства.

Література:

1. Агеєва В. Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. Київ: Факт, 2006. 432 с.
2. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 351 с.
3. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. – Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ: Радянський письменник, 1991; 1998. 211 с
4. Жила С. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи. Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська правда», 2004. 360 с.
5. Ковальчук О. Візуальне у творчості М.Коцюбинського. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2015. 232 с.

6. Нежива Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. 354 с.
7. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення. Рівне: ТзОВ «Приват Хауз», 2013. 576 с.
8. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320 с.
9. Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття). Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

МЕТАТЕКСТ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІНША ІНФОРМАЦІЯ

Борисенко К.С.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Вешицька В.О.

*старший викладач, кафедра іспанської філології, Одеський
національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Красницька К.М.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Ніцевич А.-А.О.

*доцент, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Романовська Т.О.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Текст є метатекстом не лише, коли мова йде про формальний референт, а, що є дуже важливим в питанні інтерпретації, й у формі, в якій обробляється інформація. Немає жодного аспекту, що не був би підтверджений з точки зору формалістичної перспективи.

Друкарська обробка і розміщення на сторінці у традиційних інформаційних засобах, просторова та часова тривалість в аудіоматеріалах, чи монтаж зображень, які на сьогоднішній день є невід'ємною части-

ною масового комунікативного процесу та набувають своєї масштабності завдяки інтернет мережі, не лише визначають символічне розкодування тими, хто сприймає цю інформацію, а й постачають власне саму інформацію про цілісний процес розробки інформаційних новин.

Тим не менш, не досить ясно чи відповідають вони чіткому визначенню з боку тих, хто їх випускає. Лінгвістичний аспект не може бути єдиним засобом подання інформації; зображення, серед інших паралінгвістичних елементів, що її супроводжує, також є обов'язковим, хоча б його інформаційне посилення і було надлишковим. Можна дійти висновку, що та інформація, яка розроблювачами сприймається, як та, що має незначний вплив, і рішення щодо паралінгвістичних аспектів, щодо аудіовізуального оформлення, насправді не обираються ними самими з метою створення інформаційного посилення. Вони є необхідними елементами цієї нової структурної форми подання інформації, цією новою мовою, посередником, необхідним для того, щоб перекласти на народну мову з цієї комунікативної системи, якою зветься засоби масової комунікації.

Семіотика об'єднала обидва комунікативні коди в одну дисципліну, яка хоч і є частиною вивчення системи знаків в одному полі, що включає в себе лише вербальний прояв, вимушена розповсюджувати їх, перевіряючи вплив комунікативних невербальних систем для кращого їх розуміння.

Інформація, що поступає із засобів масової комунікації, з усією специфікою своїх повідомлень, є сама по собі довільною, переконливою та систематичною ознакою дійсності, що виходить за рамки звичного уявлення про події, які відбулися. Також цю ознаку формують якісні характеристики, які її підтримують (власне друк, розміщення на сторінці, тощо). Вони є формальною ознакою комунікативної системи, яка транслює виключно концептуальне та інформативне. Будь-яка інформація, що оприлюднена засобами масової комунікації, транслює набагато більше, ніж власне написаний текст, що містить цю інформацію.

Проте: чи є інформаційний потік символом чогось?

Якщо йому властиві всі характеристики знака: культурні, загальноприйняті та такі, що мають прихований сенс, можна буде довести, що власне засоби масової комунікації є знаками самих себе, якими є соціальні мережі та їхні похідні (блогери, інстаграмери, таке інше), які нібито генерують свої повідомлення, маневруючи у межах змісту, який вони обирають, складають та перетворюють у дійсність.

Культурний аспект маємо за елемент трансформації, що зазнають засоби масової комунікації. Також існує певна довільність із явною

відсутністю зв'язку між причиною, обґрунтованістю події та ефектом, що вона спричиняє, протягом всього комунікативного процесу. Існує “дещо” умовне, оскільки умовність є вимогою до того, що відбувається, та вона визначена порядком денним – створити контекст наявному чи відсутньому елементу. Критерій умовності також є зворотнім зв'язком засобів масової комунікації, їх спільної діяльності. На сьогодні це повсякденна беззаперечна практика: постійний та необхідний зв'язок.

Але, поряд з цим, існує чіткий намір створити міфологізовану реальність: де все є символічним, існує незалежно від події про яку йде мова. Тобто ця символічність певним чином впливає на кінцевий результат, який отримує слухач чи глядач.

Вся ця аргументація, на якій базується пропозиція створення нової мови, мови масової комунікації, явно відображається у процесі зародження, розробки та розповсюдження новин.

Література:

1. Aladro Vico, E., Teoría de la información y la comunicación efectiva, Madrid, Fragua, 1999. 238 p.
2. Barthes, R., Elementos de semiología, Barcelona, Comunicación, Serie b, 1971. 97 p.
3. Bettitini, G., La conversación audiovisual. Problemas de la enunciación fílmica y televisiva, Madrid, Cátedra, 1986. 213 p.
4. Coseriu, E., Teoría del lenguaje y lingüística general, Madrid, 1962. 323 p.
5. Davis, F., La comunicación no verbal, Madrid, Alianza, 1976. 98 p.
6. Jakobson, R., Ensayos de lingüística general, Barcelona, Seix Barral, 1981. 406 p.
7. Mounin, G., Claves para la lingüística, Barcelona, Anagrama, 1968. 139 p.
8. Núñez Ladeveze, L., Manual para periodismo. Veinte lecciones sobre el contexto, el lenguaje y el texto de la información, Barcelona, Ariel, 1991. 365 p.
9. Núñez Ladeveze, L., La construcción del texto. Madrid, Eudema, 1991. 255 p.
10. Sapir, E., Lenguaje. Una introducción al estudio del habla, Nueva York, 1949. 51 p.
11. Saussure, F., Curso de lingüística general, Barcelona, Planeta, 1984. 260 p.
12. Serrano, S., Signos, lengua y cultura, Barcelona, Anagrama, 1980. 158 p.

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОСАРАБСЬКОЇ МОВИ

Борисенко К.С.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м.Одеса, Україна*

Вещицька В.О.

*старший викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Красницька К.М.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Ніцевич А.-А.О.

*доцент, кафедра іспанської філології, Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Романовська Т.О.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

«Mozárabe» це назва християн романського походження, які мешкали на Піренейському півострові під контролем мусульман у період Реконкісти та після неї. Деякі, попри вірність своїй релігії, перейняли атрибутику сходу, вивчали арабську мову, хоча рідною для них залишалася мосарабська. Попри те, що мосарабська мова не залишила нам багато текстів, датованих раніше ніж кінцем XI століття, ми можемо охарактеризувати її завдяки деяким джерелам, а саме записам арабських авторів, латино-арабським глосаріям, надписам, географічним

назвам та текстам харок. Зрозуміло, що ці записи належать винятково до лексики, а не до фонетики, і ще меншою мірою до синтаксису, і ті спільні риси, які нам представляють як властиві мові в Сарагосі, Валенсії або Кордові, марні для характеристики фонетики. Проте, вивчивши всі дані, ми можемо зробити кілька висновків і здогадів, які виходять за межі лексикології, а саме стосуються фонетики, що є розділом мовознавства, який вивчає звуковий склад мови, а саме звуки, їх властивості і функції, закономірності поєднання, фонетичні процеси, одиниці, засоби та ознаки. [1, с. 580]

У деяких аспектах, а саме у фонетичному, мосарабська була більш архаїчною, ніж інші романські мови. Висновки нам допоможе зробити розгляд деяких особливостей, розповсюджених у всіх мосарабських регіонах, які суперечать рисам, характерним кастильській мові. Мосараби писали ll замість кастильського j. Замість кастильського *conejo*, *serraja*, мосараби говорили *conelyo*, *xarralya*. Це явище зустрічалося як у Толедо, так і в Кордові, Малазі, Сарагосі й Валенсії, збігаючись у цьому із прадавнім арагонським *conello*, *conill*, з каталонським *cunill*, *serralla*, з галисійсько-португальським *coenllo*, *coelho*, *serralha* і з більшістю романських мов за межами Іспанії. Мосараби використовували t замість властивого кастильському ch, і траву *suajaleche* називали *lahtáira*, замість *noche* говорили *nohte*. [2, с. 340] Паралельно з кастильськими словами *enero*, *hiniesta*, *hinojo*, *helar*, які втрачали латинську j або g, інші романські мови зберігали цю приголосну, навіть на півострові: португальський – *janeiro*, *giesta*. Мосараби Кордови й Малаги говорили *jenáir*, *uenexhta*, слідуючи загальному, а не кастильському написанню. На відміну від португальської, мосараби Лузитанії не втрачали інтервокальні -l- і -n-; на це нам вказують певні топонімічні назви півдня: *Mártola* <*Mirtula*, *Myrtilis*, *Baselga* <*basilica*, *Odiana* <*wadi-Ana* або річка *Guadiana*. [3, с. 56]

Інші відмінні риси системи голосних звуків мосарабської мови такі: дифтонгізація короткого тонічного o в ue, в топонімах: *Opta* > *Heute*. Коливання між ue, uo, o були тривалі в Андалусії: *royuela*, *royuola*, *royola*.

Дифтонгізація короткого тонічного e, який на початку слова коливався між ja-, -ie-: *hërba* > *yarba*, *yërba*; коли він стояв у середині слова часто дифтонг зникав: *mielca*, але *lebre*, *pede*, *terra*, *bono*. Суфікси, похідні від суфікса -*ëllu* представлені чотирма способами: -*ello*: *tomello* (*tomillo*); -*iello*: *tomiello* (*tomillo*); -*iel*: *cariel* (*cardillo*); -*el*: *Alconchel* (назва села); іноді він редукувався: -*iello* > -*illo*: *tomiello* > *tomillo*. Дифтонгізація часто зустрічалася в Толедо, Сарагосі, і частково в долині річки Гвадальквівр, але не мала широкого розповсюдження на заході, в до-

лині річки Гвадіана і на східному узбережжі, [4, с. 177] Мосарабській також характерно коливання між збереженням або втратою кінцевої -o: *lor – lupu – loro; forn – furnu – forno*. Мосарабська топонімія показує нам, що була поширена втрата кінцевого -o: від *murellu*, зменшувальне від *murci*, походить топонім *Muriel (Guadalajara) <Murillo*.

Особливі відмінні риси мала і система приголосних букв мосарабської мови: збереження початкового *f*: *faba, fico, forca, formica, forno*; зберігаються більш вокальні палатальний *g*-, *j*-: *jenauario>yenar (enero), germanella>yermaniella*; групи *pl*-, *cl*-, *fl*- залишаються незмінними, як у арагонському і каталанському варіанті: *plantain (llantén)*; палаталізується початкова *l*-: *yengua>lengua*. У мосарабській частіше відбувається збереження глухих інтервокальних, ніж їх озвончення: *lepra>lebra; toto (todo); ortica (ortiga)*; палаталізуються групи- *bi*-, *vi*-: *Rubeu>royo*; зберігається латинська група -*mb*-: *lumbo>lumbillo; columba>colomba*. Часто *s* зникла перед *x*, відбувалася заміна *x* і *ss*: *exelsi* замість *excelsum*. Відбувалася асиміляція *sti +* голосна, *sce*-, *sci*-> *ss*: *silicet (scilicet), fistice (physice)*. [5]

Ряд особливостей ми зустрічаємо в словах, запозичених з арабської мови. З огляду на те, що у романських мов не було більш свистячих фрикативних звуків, ніж *glu*х / *s* / і звучна / *z* /, арабські зубні фрикативні звуки перейшли у романські африкати / *š* / і / *ž* /, з графічним зображенням *s* або *ç* і *z* відповідно. Арабські придихові приголосні асимілювали в єдиний придиховий романський звук / *h* /, алофон / *f* / і привели до наступних результатів: або замінювалися на *h*: *alharaca, alheña*, або на *f*: *rahal / rafal, Alhambra / Alfambra, alholí / alfolí*. У деяких випадках вони замінювалися на / *g* / або / *k* /: *al-'arabiyya>algarbía*. Іноді вони зникали: *'arab> árabe, al-'arif>alarife*. Арабські слова чоловічого роду закінчуються на приголосний або групу приголосних, що було неприпустимо для іспанської з XIV століття. У цих випадках романська мова або додавала голосну: *sucq>zoco, alard> alarde, algib> algibe*, або заміняла цю приголосну на більш прийнятну і звичайну для цієї мови: *al-'agrab> alacrán, al-muhtasib> almotacén*. Арабські слова, що закінчуються на ударний голосний, теж були незвичайні для романської мови, тому до ударної голосної додавався приголосний: *al-kirā > ant. Alquilé> alquiler, al-bannā > albañil> albañil*. [6, с. 505] Ще кілька особливостей: група / *st* / перейшла в / *s* / (написання *s* / *ç*): *musta'rib> moçarabe> mozárabe, ustuwān> çaguán> zaguán*. Це зміна торкнулася також латинських топонімів: *lat. Caesar Augusta> ár. Saraqusta> Çaragoça> Zaragoza*. У багатьох запозиченнях оклюзивні глухі інтервокальні звуки ставали дзвінками: *al-qutun> algodón*. [7]

Таким чином, порівнявши декілька мов – сучасні та мосарабську, вже не існуючу в чистому вигляді, та проаналізувавши їх фонетичні особливості, ми можемо зробити висновок, що мосарабська мова, яка мала великий вплив на мовну ситуацію півострова в цілому, була більш архаїчною ніж кастильська та більш схожою на інші мови та діалекти сучасної Іспанії – арагонську, каталонську, тощо.

Література:

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
2. Menéndez Pidal R. Orígenes del Español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI. Espasa-Calpe, 1986. 592 p.
3. Григорьев В.П. История испанского языка. М: Высшая школа, 1985. 176 с.
4. Sánchez Miguel J.M. Aportación a la topominia mozárabe del Reino de Toledo. Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1986. 181 p.
5. Vidos, B. E.: Manual de lingüística románica. Madrid: Col. Biblioteca Cultura e Historia, 1973. 416 p.
6. Pastor Blanco J.M. Presencia de mozarabismos en el castellano hablado hoy en La Rioja. Kalakorikos, 2010. 489-525 pp.
7. Ivar M. Manual de dialectología hispánica : español de España. Ariel, 1996. 100 p.

ВАЖЛИВІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОЛОРАТИВІВ

Борисенко К.С.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна*

Вещицька В.О.

*старший викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Красницька К.М.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна*

Ніцевич А.-А.А

*доцент, кафедра іспанської філології, Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Романовська Т.О.

*викладач, кафедра іспанської філології, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна*

Людина бачить світ через багатство форм сприйняття, які, в свою чергу, забезпечуються здатністю розрізняти різні якісні характеристики предметів оточуючого середовища. Серед ознак предметів, які сприймає людина, значне місце займають колоративи. Представники різноманітних наукових областей завжди цікавились природою кольору, його властивостями, естетичним впливом і т.п. Поняття кольору є одним із центральних в відносинах людини і реальності.

Становлення колірної знакової системи повсякчасно протікало нерозривно з основними напрямками в письмовій і художній культурі.

Таким чином, роль кольору та колоративів є надзвичайно важливою в житті кожної людини та соціуму в цілому. У побуті та професійній діяльності людини колоративи інтенсивно використовуються як символи, які замінюють цілі поняття та утворюють умовні системи. Не менше значення колоративи мають і в традиційних культурах. В залежності від історичного походження, географічного знаходження визначаються словосполучення з колоративами, які формуються на основі людських уявлень.

У сучасній лінгвістиці існує декілька підходів до вивчення такого явища, як колір та колоративи. Важливим аспектом вивчення природи кольору є психолінгвістичний аналіз, яким активно нині займаються мовознавці. «Слово-колір» має здатність до глибокої і повної передачі чуттєво-емоційного змісту. [5] З'являється поняття «кольорова мова», можливості якої використовують не тільки письменники-символісти, а й сучасні маркетологи.

Прикметники кольору, відображаючи у своїй семантиці довготривалий процес розвитку культури народу, передають та фіксують від покоління до покоління культурні настанови, символи та стереотипи, еталони.

Кольорова картина світу входить до культурної та концептуальної картин світу. Роль кольору та колоративів відмінна у різних народів, етносів і навіть індивідів. [4]

Лінгвоколірна картина світу реалізується у формі колоративів в окремих лексемах, словосполученнях, ідіоматичних висловлюваннях, вона органічно входить до лексичної системи мовної картини світу. На думку В.Г. Кульпіної: «колір...приймає участь в складних процесах мовної концептуалізації світу, але не зводиться до простої субстанції і лише його простого фізіологічного відображення». [2]

Сьогодні більшість дослідників розглядає поняття колоративів в концепті психолінгвістики. Адже кожна людина, а іноді окремі нації сприймають кольори по-різному, що зумовлено національним менталітетом та власне індивідуальним сприйняттям. Для будь-якої мови центральним етапом розвитку системи кольоропозначень є формування «ядра» - групи слів, які в відомій теорії Б.Берліна та П.Кея отримали назву «основні кольороназви» (basic color terms). [6] На відміну від більшості європейських мов, де група основних кольороназв включає 11 термінів, в українській та російських мовах аналогічний список створений 12 прикметниками кольору, тому що сюди відноситься також колоратив «голубий». До цієї групи основних колоративів відносяться три ахроматичні кольори (білий, чорний, сірий) та дев'ять

хроматичних (сім кольорів веселки, а також коричневий і рожевий). [3] В той час, як в іспанській мові один колоратив «azul» діє на позначення двох кольорів – «синій» та «голубий».

В основі психолінгвістичних досліджень мова розглядається як феномен психічної діяльності людини. Відповідно, відносини між словами-колоративами та їх значенням відображаються у свідомості носіїв мови. Зауважимо, що центральними питаннями залишаються: як та яким чином феномен кольору відображається у кожній мові, яка структура у світі мови, який сформувався за допомогою колоративів, яким чином це відображається на рівні різноманітних психологічних процесів, пов'язаних із впізнаванням кольору, запам'ятовуванням слів та асоціаціями. [1]

У процесі досліджування лексики в психолінгвістичному експерименті на матеріалі колоративів ми приходимо до висновків, що категорія колоративів має універсальні риси, властиві мові як продукту психічної діяльності, і що мови виявляють різну ступінь приближення до універсальної категорії – найбільш наближеними до неї є мови європейського лінгвокультурного ареалу. Виявлені відмінності обумовлені перш за все культурно-історичними, а не лінгвістичними факторами.

Література:

1. Василевич А. П. Исследования лексики в психолингвистическом аспекте: на материале цветообозначений в языках разных систем / А. П. Василевич. М: Наука, 1987. 243 с.
2. Григорьева И. В. К вопросу об изучении цвета в современной лингвистике [Електронний ресурс] / И. В. Григорьева // Вестник КарГУ. 2010. Режим доступу до ресурсу: <http://articlekz.com/article/6404>.
3. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові / А. П. Критенко // Мовознавство. Київ, 1967. № 4. с. 97-112.
4. Кучеренко Л.І. Колоративи як стилістична категорія в мовотворчості В.Винниченка/ Л.І. Кучеренко [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/629.pdf>
5. Фрумкина Р.М. Цвет, смысл, сходство (аспекты психолингвистического анализа). / Р.М. Фрумкина. М: Наука, 1984. 176 с.
6. Berlin B., Kay P. Basic color terms, their universality and evolution. / B. Berlin, P. Kay. Berkeley: Los Angeles: U. of California Press, 1969. 283 p.

УСЛОВНОЕ СЛОЖНОПОДЧИНЕННОЕ
ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ
АРГУМЕНТАТИВНОГО СМЫСЛА
(НА МАТЕРИАЛЕ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА)

Борисенко Е.С.

*преподаватель, кафедра испанской филологии, Одесский
национальный университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина*

Вещицкая В.А.

*старший преподаватель, кафедра испанской филологии, Одесский
национальный университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина*

Красницкая Е.Н.

*преподаватель, кафедра испанской филологии, Одесский
национальный университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина*

Ницевич А.-А.А.

*доцент, кафедра испанской филологии, Одесский национальный
университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина*

Романовская Т.А.

*преподаватель, кафедра испанской филологии, Одесский
национальный университет им. И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина*

На современном этапе развития лингвистической науки важное значение приобретает изучение аргументации и способов ее выражения в языке.

Аргументация — это обоснование какого-либо положения посредством других положений и средств логики [4, с. 50]. Аргументация рассматривается как логико-коммуникационный процесс, в ходе которого создается текст с логической структурой, образуемой посылками, тезисом и связью между ними [1, с. 17].

С точки зрения теории аргументации условное сложноподчиненное предложение может рассматриваться как «мини-текст», в котором реализуется аргументативный смысл.

Цель данного исследования состоит в определении особенностей выражения аргументативного смысла в условных сложноподчиненных предложениях.

Семантический инвариант условного сложноподчиненного предложения включает значение внутренней обусловленности и значение гипотетичности, порождающее имплицативную зависимость между его частями. Логический смысл условного предложения-высказывания состоит в том, что ситуация-гипотеза, представленная в придаточной части предложения, является достаточным основанием для ситуации-гипотезы, представленной в его главной части [5, с. 104].

Смысловая специфика условного сложноподчиненного предложения определяет его способность выражать логические формы аргументации: дедуктивные и индуктивные умозаключения.

Анализ языкового материала показывает, что условное сложноподчиненное предложение выражает умозаключение в форме энтимемы: одна из посылок выражается эксплицитно, а другая подразумевается:

Me lo suponía; pero si es ella la madre de sus hijos, si con usted vive como su mujer, lo es [6, с. 160].

В придаточной части данного условного предложения представлена гипотетическая ситуация, которая соответствует меньшей посылке умозаключения (*es ella la madre de sus hijos*). Главная часть выполняет функцию вывода (*lo es*). Большая посылка относится к имплицитному содержанию условного предложения, она выражает мысль, принадлежащую к общему фонду знаний коммуникантов (*Si una mujer vive con un hombre y tiene hijos de él, es su mujer*). Имплицитный смысл выводится «из эксплицитного содержания языковых единиц вследствие их взаимодействия с информацией, полученной из контекста и речевой ситуации» [2, с. 156]. Это позволяет восполнить структуру умозаключения, скрытого в условном предложении:

- Si una mujer vive con un hombre y tiene hijos de él, es su mujer.
- Ella vive con usted y es la madre de sus hijos.
- Es su mujer.

В данном случае условное предложение выражает прямую дедуктивную аргументацию, так как между содержанием придаточной и главной частей наблюдается связь логического следования: «закключение с логической необходимостью вытекает из принятых посылок» [3, с. 51].

При косвенной дедуктивной аргументации истинность тезиса обосновывается с использованием противоречащего тезису допущения – антитезиса [3, с.116]. Приведем пример использования условного предложения для выражения косвенной дедуктивной аргументации:

Si fuese hombre, hace tiempo que habría buscado... trabajo [6, с. 119].

Условное предложение данного типа относится к разряду нереальных (контрфактивных) условных конструкций. Его содержание включает два пласта информации:

- 1) контрфактивный смысл: нереальное условие, выполняющее функцию антитезиса, и дедуктивно выведенное нереальное следствие (Si fuese hombre, habría buscado... trabajo (porque todos los hombres trabajan));
- 2) имплицитное содержание, включающее информацию о реальном факте (No trabaja).

Этот факт, а также опыт говорящего, его знания о мире позволяют ему прийти к выводу:

- Si uno es hombre, debe trabajar.
- Este hombre no trabaja.
- No es hombre.

Таким образом, путем демонстрации ложности антитезиса (Es hombre) устанавливается истинность тезиса (No es hombre).

Условное сложноподчиненное предложение способно выражать умозаключения индуктивной формы, в которых «заклучение не следует логически из посылок» [3, с. 52]. Характерным примером индуктивных рассуждений являются переходы от единичного или частичного знания к общему:

Y creo que si uno no conoce su voz ni su cara, tampoco conoce nada que sea suyo, muy suyo... [6, с. 169].

В приведенном условном предложении противопоставление «частное — общее» выражается посредством лексической оппозиции «voz», «cara» — «nada», в результате содержание придаточной части приобретает конкретизирующий смысл, а содержание главной — обобщающий.

Подводя итог, можно заключить, что условное сложноподчиненное предложение способно выражать логические формы, которые играют существенную роль в аргументации. Условное сложноподчиненное предложение, выражающее аргументативный смысл, представляет собой конструкцию, в которой ситуация, представленная в следственной части, является результатом мыслительного действия,

в ходе которого она логически выводится из ситуации, представленной в условной части. Аргументативный смысл в условном сложноподчиненном предложении формируется при взаимодействии его эксплицитного и имплицитного содержания.

Литература:

1. Алексеев А.П. Аргументация. Познание. Общение. М.: Изд-во МГУ, 1991. 150 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004. 342с.
3. Ивин А.А. Логика: Учеб. пособие для студентов вузов. М.: ООО «Издательство Оникс», 2008. 336 с.
4. Ивлев Ю.В. Основы логической теории аргументации. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://iphras.ru/uplfile/logic/log10/Li_10_ivlev.pdf
5. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст. К типологии внутритекстовых отношений. М.: Наука, 1986. 200с.
6. Unamuno, Miguel de. Niebla. Sanct-Petersburgo: Antología, KARO, 2006. 256 p.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Вітрук Н.Л.

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури
української мови, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Односкладні іменні речення репрезентації як один із різновидів іменних синтаксичних одиниць у сучасній українській літературній мові належать до тих конструкцій, що реалізують функції сфери репрезентації, тобто називають пізнаний об'єкт, констатуючи його безпосередню наявність, напр.: Весна. Садочки зацвіли (Т. Шевченко); Патріот! При цьому останньому слові Дьякона аж ніби пересмикнуло (О. Гончар).

Найчисленніше вживання односкладних речень репрезентації у розмовно-побутовому, художньому, публіцистичному, навіть релігійному, стилях мовлення зумовлене насамперед суспільними потребами – лаконічно й влучно відобразити об'єкт дійсності саме у момент його виявлення / сприйняття. У літературі XVII ст. зазначений тип речень трапляється зрідка, проте в період з XVIII по XIX століття їх уживають вже частіше і не лише в художній літературі (спочатку в поезії, потім і в прозі), а й використовують як замітки при записах різного жанру (в газетах, журналах, ремарках п'єс, кіносценаріїв тощо) [1, с. 92–93; 5, с. 326; 4, с. 290]. „На початку XX ст. односкладні речення репрезентації стають поширеною конструкцією літературної мови” [5, с. 326; 4, с. 290], а отже, й одним з об'єктів лінгвістичних досліджень.

Найпоширенішими функціональними типами речень репрезентації вчені вважають буттєві (Шум акацій... Посьолок і гони... (В. Сосюра)), вказівні (Так. То вона (О. Кобилянська)), оцінні або емоційно-оцінні (Ось ми й виїхали на толоку. Що за диво! (І. Франко)), власне-називні (На дверях табличка: „Бібліотека” (С. Жадан)), спонукально-бажальні

(А завтра тривожним спалахом Рвонеться команда: „Висадка!“ (І. Не-чуй-Левицький)), номінативний теми чи номінативний уявлення (Одеса. Ночі люта тьма до вікон простягла долоні... Рік дев'ятнадцятий. Зима. І я у білому полоні (В. Сосюра)) та субстантивні якісно-оцінні синтаксичні одиниці (Чорт, – злоститься Аннушка. – Клоун, –кидає в бік Паші (С.Жадан)) [2, с. 155–161; 5, с. 323; 6, с. 417].

Наявність функційно-семантичних різновидів у аналізованих конструкціях підтверджує, що речення репрезентації є поліфункційними синтаксичними одиницями, які, крім представлення та констатації, можуть виконувати в українській мові й низку додаткових функцій – вказувати, оцінювати, повідомляти, вимагати тощо.

Аналіз формально-синтаксичного представлення вказаних речень засвідчив, що за будовою ці конструкції бувають: непоширеними (головний член речення виражено зазвичай іменником, прикметником, займенником, рідше – числівником, кількісно-іменним словосполученням, дієприкметником), напр.: Грім! – прошепотіла Пріся; Ге, наш! Знаємо ми таких наших!; Врятовані! – радісно вигукнув він (М. Старицький); Ти се, голубко, не знаєш, а ми знаємо, бо ми собі панські, та ще з восков головок! Письменні! (Ю. Федькович) і поширеними (у складі речення можуть бути компоненти з означальними (найчастіше), об'єктними та обставинними значеннями), напр.: Уламки вір. Уламки сподівань – так захаращують безмежну душу, що мабуть, вже не віднайтись самому. Тороси вір. Тороси сподівань (В. Стус); Луки зарічанські, ліси, перша світла зелень плакучих верб над водою... (Є. Гуцало). Крім того, як непоширені, так і поширені конструкції залежно від комунікативно-стилістичного спрямування можуть вживатись поодинокі і групами, а також поєднуватись у складні сполучникові й безсполучникові синтаксичні конструкції, або ж, навпаки, розподілятись на окремі короткі речення, напр.: – Біда! Біда! – збудившись все кричу я, і „а-а-а“, мов ясна, глибше в небесах (П. Мовчан); Мовчить. Ображена. Застрашена. Зновородженна (В. Стус); І дощ, і грім, і пахощі бузкові, І сивина, пронизлива до скрику (Т. Севернюк); Сніги і стужа, вітри й морози, свисти і лайки, дикі прокльони, собачий гавкіт, крик паровоза, чорні машини, чорні вагони. Шпали і фари, пси і солдати, пруття і гра-ти і загорода (В. Стус) [3, с. 167–177].

Щодо семантичної характеристики односкладних речень репрезентації, то з'ясовано, що головний член конструкції називає, фіксує або констатує наявність найрізноманітніших об'єктів навколишньої дійсності. При цьому він може бути виражений конкретним (поле, командир, грізний вал), абстрактним (задуха, утиски, глибока ніч),

збірним (молодь, листя), речовинним (жито, пісок), власним (Київ, Кавказ), загальним (хата, околиця, гори) і т.д. іменником чи іншою субстантивованою частиною мови, ужитим у прямому (тихий ранішній час) чи переносному (метафоричному) значеннях (медові пущі, липовий намет, оце вояк) з позитивною (герой, молодчина, красуня), нейтральною (карі очі, літній ранок) чи негативною (неприємний чоловік, базіка) оцінкою явища, предмета, особи [3, с. 167–177; 5, с. 322; 324; 326–327].

Односкладні речення функційної сфери репрезентації – стилістично забарвлені конструкції, не „нейтральні”, як вказав О. Попов [5, с. 324], оскільки завдяки лексико-семантичному наповненню головного члена спроможні стисло й чітко розкрити суть думки, швидко відтворити та зафіксувати основні її деталі в будь-яких стильових умовах з відповідною супровідною інтонацією. Ця своєрідність досліджуваних речень виявляється також у їх здатності утворювати стилістичні фігури, збагачуючи текст новими смисловими відтінками. Зокрема з'ясовано, що односкладні речення репрезентації можуть виступати у ролі таких стилістичних засобів, як: посилювальний та експресивний повтор (Осінь, осінь, осінь... Шум осик... (М. Рильський); Цей берег... цей вітер... ці люди привітні в селі... (Л. Костенко)), градація (Мури, мури, грати, кайдани, рушниці, замки... (С. Васильченко)), тавтологія (Здохляк, чужа-чужина, ярмо на шиї (О. Мусієнко)), плеоназм (Стидка-бридка!.. А ти мені якраз під норів підійшла... (Панас Мирний)), асиндетон (Зупинки. Аварії. Перон. Гучномовці. Зали чекання. Карти (Л. Костенко)), полісиндетон (Погоня... І постріл... І змилений круп... (І. Нечуй-Левицький)), антитеза (Сніг на віях. Правда і брехня. Мить, що потім мрією стає (Д. Павличко)) тощо.

Основна „організаційна” роль у формуванні односкладних речень репрезентації як самостійних синтаксичних одиниць належить граматичному значенню, специфіка якого насамперед у тому, що головний член здатний самостійно або з атрибутивно, об'єктно та обставинно залежними словами виразити зміст окремого мовленнєвого висловлювання. Граматичне значення реалізується за допомогою специфіки вираження граматичних (предикативність, суб'єктність, об'єктність, особовість, число, рід тощо) та семантичних категорій (буттєвість, вказівка, оцінка, емоція).

Література:

1. Біятенко Л. О. Номінативні речення в сучасній українській літературній мові Наукові записки Київського держ. пед. ін-ту ім. О. М. Горького / відп. ред. Мадусевський А. П. Київ, 1957. Т. XXIV. С. 90–108.
2. Вітрук Н. Л. Різновиди односкладних речень репрезентації у сучасній українській літературній мові Лінгвістичні студії / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк : ДонУН, 2011. Вип. 22. С. 155–161.
3. Вітрук Н. Л. Структурно-семантичні особливості поширених односкладних речень репрезентації Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах / відп. ред. Гудманян А. Г. Київ: Університет „Україна”, 2012. Вип. 24. С. 167–177.
4. Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинко І. І. Історична граматики української мови: навч. посібн. для студентів філол. ф-тів ун-ів і пед. ін-ів. Київ: Вища школа, 1980. 319 с.
5. Попов А. С. Развитие номинативных предложений Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка: социолого-лингвистическое исследование / под. ред. М. В. Панова. Москва: Наука, 1968. С. 322–343.
6. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

СОЦІОЛІНГВІСТИКА ЯК ГАЛУЗЬ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

Воляннюк І.О.

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна*

Загальне мовознавство – наука та навчальна дисципліна, яка «вивчає загальні особливості мови як людського засобу спілкування, а також структуру й закономірності функціонування всіх мов світу» [1, с. 8].

У другій половині ХХ ст. розвинулася низка напрямів мовознавства, з-поміж яких: когнітивна лінгвістика, функціональна лінгвістика, лінгвістика тексту, комунікативна лінгвістика, соціолінгвістика тощо. Кожен із цих напрямів має вагоме значення для формування фахової підготовки вчителя-філолога. Нинішня наша розвідка присвячена окремим аспектам вивчення соціолінгвістики.

Термін соціолінгвістика вперше використав у 1952 р. американський дослідник Герман Каррі, проте питання співвідношення мовних і соціальних чинників розглядалися ще в другій половині ХІХ – поч. ХХ ст. у працях зарубіжних і вітчизняних науковців А. Мейє, Е. Сепіра, В. Матезіуса, П. Лафарга, О. Шахматова, Л. Якубинського, Є. Поливанова, О. Мельничука, В. Русанівського та ін. Цією назвою був позначений напрям, який фактично вже існував у лінгвістиці та свою головну мету вбачав у дослідженні мови як явища суспільного. У середині ХХ ст. у мовознавстві найуживаніші були два терміни – соціальна лінгвістика й соціолінгвістика. Інші з наведених вище назв використовувалися рідше, причому в них, як правило, вкладався далеко не однаковий зміст. Нерідко різні терміни співвідносні з певними періодами в історії соціальної лінгвістики (наприклад, у кінці 20-х – початку 30-х років ХХ ст. у мовознавстві використовували термін соціологічна лінгвістика, у 40-60-і р. була поширена назва соціологія мови. Різні терміни можуть бути пов'язані з певними лінгвістичними школами (наприклад, фран-

цузька соціологічна лінгвістика). Прийняті у вітчизняній науці терміни соціальна лінгвістика і соціолінгвістика закріпилися приблизно в кінці 60-х років. [6]

Сьогодні соціолінгвістика – це галузь мовознавства, що вивчає вплив суспільних явищ і процесів на виникнення, розвиток, соціальну й функціональну диференціацію та функціонування мов, а також вплив мови на соціум [5, с. 316]. Саме соціолінгвістика інтегрує різні напрями суспільних і лінгвістичних наук, сприяючи ґрунтовному та всебічному аналізу мовних явищ.

Об'єктом нашої розвідки є соціолінгвістика як один із напрямів мовознавства, який вивчається студентами філологічних спеціальностей закладів вищої освіти в курсі «Загальне мовознавство».

Мета – висвітлити важливість вивчення соціолінгвістики для розуміння глобальних проблем сучасного соціуму, зокрема таких, як: національна мовна ситуація та мовна політика, вплив соціально-політичних процесів на мовне буття українців, питання функціонування української мови у професійних сферах тощо.

Сучасні наукові дослідження відображають багатоаспектний і різноплановий характер соціолінгвістики, що й доводить актуальність теми нашої розвідки. Так, історію соціолінгвістичних студій та головні теми, що становлять предмет соціолінгвістичних досліджень (форми існування мови, білінгвізм, мовна ситуація та мовна політика), висвітлено у посібнику Л. Масенко «Нариси з соціолінгвістики» [2]. Викладений у праці матеріал орієнтовано на специфіку тогочасної соціолінгвістичної ситуації.

У статті Г. Мацюк «Сучасна соціолінгвістика: тенденції в теорії розвитку і завдання» порушено питання про зв'язок соціолінгвістики з новими дисциплінами, диференціацію предметного поля і відгалуження її нових розділів, формування теорії та метатеорії, оновлення дослідницької методики, формування ідіоетнічного змісту соціолінгвістичного знання. Авторкою також виокремлено завдання української соціолінгвістики [3, с. 5].

Л. Мацько робить науковий екскурс у XIX ст. й аналізує думки видатного історика, політика, соціолога, літератора, фольклориста, видавця М. Драгоманова про мову, її значення для розвитку освіти й культури українського народу, які він виклав у праці «Чудацькі думки про українську національну справу» [4, с. 126].

Проблеми макросоціолінгвістики порушують такі дослідники: Л. Ставицька, О. Попадинець, В. Труб, А. Березовенко, Б. Ажнюк та ін. Їхні праці присвячені питанням етнології, екології мови (Б. Ажнюк),

мовної поведінки в типових соціальнокомунікативних ситуаціях, потреби створення емпіричної бази для теоретичних узагальнень (Л. Ставицька) тощо.

Незважаючи на низку наукових напрацювань у галузі соціолінгвістики, на нашу думку, більшість її питань залишаються відкритими та актуальними. І найвагомішою причиною цього є беззаперечний факт постійного динамічного розвитку всіх сфер суспільного та політичного життя, що й знаходить своє відображення у мові.

Так, наприклад, функціонування української літературної мови значним чином залежить від стану мовної політики в державі, освіти, культурних традицій народу. Який же зміст вкладаємо у поняття «мовна політика»? Це система заходів (політичних, юридичних, адміністративних), спрямованих на регулювання мовних відносин, зміну чи збереження мовної ситуації в державі. Мовна політика є частиною національної політики, органічною складовою певного політичного курсу держави. Національна комісія зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права розробила концепцію державної мовної політики як систему засадничих нормативних постанов, які ґрунтуються на компетентному оцінюванні мовної ситуації в Україні, і якими мають керуватися органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїй практичній діяльності, регулюючи суспільні відносини в мовній царині [7, с. 49].

Пріоритетом мовної політики в Україні є утвердження і розвиток української мови – головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України та становить абсолютну більшість її населення.

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України (ст. 10), Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, Закон «Про засади державної мовної політики» та ін.

Зокрема, у рішенні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення статті 10 Конституції України подано визначення державної мови: «Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя». «Цим рішенням також підтверджено обґрунтованість підстав для надання статусу державної саме українській, а не якійсь іншій мові: «Конституцією України статус державної надано українській мові. Це повністю відповідає державотворчій ролі

української нації, що зазначено в Преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі». Намагання надати статус державної якійсь іншій мові – це політика руйнації держави України, розпалювання міжетнічної ворожнечі, порушення конституційного ладу» [7, с. 50-51].

Актуальними й цікавими для вивчення є питання, пов'язані з проблемами екології мови, зміни мовних норм (для прикладу, нова редакція українського правопису 2019 року), мовної поведінки в типових соціокомунікативних ситуаціях, причинами виникнення комунікативних девіацій, гендерними аспектами спілкування тощо. Саме на ці й на безліч інших питань пропонує відповіді соціолінгвістика.

Здобувачі вищої освіти філологічних спеціальностей мають можливість не лише теоретично опрацювати наведені вище питання, а й висловлювати власне бачення шляхів розв'язання різноманітних соціокультурних проблем. Це сприяє формуванню національно свідомої особистості, а також виробленню комунікативної професійно орієнтованої компетентності.

Література:

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
2. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
3. Мацюк Г. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в теорії розвитку і завдання // Мова і суспільство. 2010. Вип. 1. С. 5 – 20.
4. Руда О. Г. Соціолінгвістика: вчора, сьогодні, завтра // Українська мова. 2010. №3 С. 125 – 129.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Соціальна лінгвістика і її предмет. URL: <https://studfile.net/preview/2299655/>
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Модульний курс. Київ: Алерта, 2011. 694 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОЛОФРАЗИСНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗІ НІКОЛИ ЮН

Гольцова М.Г.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
романо-германських мов і перекладу Національного університету
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

У сучасній лінгвістиці вивчення неuzuального індивідуально-авторського словотворення є досить актуальним, оскільки воно є докорінно новою, незвіданою площиною, що привертає увагу мовознавців незвичністю форми, концентрацією семантичного-прагматичного навантаження та розмаїттям функцій. У цій науковій розвідці розглянемо функціонування голофразисних конструкцій на матеріалі романів *Everything, Everything* та *The Sun is Also a Star* американської письменниці Ніколи Юн.

Серед термінологічного визначення голофразису є низка співвідносних термінів, зокрема: 'фразеологічне словоскладання' (Тріпс [7]), 'аглютинація' (Ф. де Соссюр [5; с. 177]), 'голофразис' (І. Арнольд [1; с. 135], В. Ізотов, І. Ковиньова [3]); 'гайфенізація' (І. Ковиньова [4]). У нашій науковій розвідці будемо послуговуватися термінами голофразис та голофразисна конструкція (далі – ГК).

Основний метод дослідження – метод безпосереднього спостереження за фактами мови, їх опис та інтерпретація. Також ми використовували методи суцільної вибірки і словотворчого аналізу.

Голофразис визначаємо як okazіональний різновид лексико-синтаксичного способу словотворення, коли фраза стає одним словом і набуває нової семантики. Результатом голофразису є ГК, що утворюються шляхом зрощення словосполучень або навіть цілих речень, що сприймаються як одне слово або якась цілісна атрибутивна ознака предмета чи явища, наприклад: "A few seconds later she gives me her best I'm-the-doctor-and-I'm-afraid-I-have-some-bad-news-for-you face." [8; с. 8]. Як бачимо, у цьому реченні ГК є 'I'm-the-doctor-and-I'm-afraid-I-have-

some-bad-news-for-you'. Вона деталізує визначення слова 'face'. Таким чином реципієнт сприймає відомий вираз обличчя лікаря, який, на жаль, має сказати невтішні новини. Така незвична ГК підсилює прагматичне навантаження та експресивність сказаного.

Кількість подібних оказіональних лексичних одиниць у художньо-му мовленні сучасних письменників постійно зростає. Це пояснюється низкою лінгвістичних та екстралінгвістичних причин, передусім прагненням урізноманітнити художній стиль новими незвичайними виразами, більш влучно та лаконічно передати певні поняття, стани, почуття, які неможливо конкретно описати [2, с. 41].

Загалом усі ГК умовно можна поділити на дві великі групи – номінативні та атрибутивні.

Номінативні ГК дають незвичні назви людям, предметам, явищам, подіям. Цікавим прикладом номінативної ГК у романі *The Sun is Also a Star* є субстантивована ГК, що використовує Даніель, іронічно називаючи дівчину Наташу, родом з Ямайки: 'Girl Who Grew Up on an Island, Which Is a Thing Surrounded on All Sides by Water, Can't Swim?' [8; с. 82]. Ця оказіональна одиниця складається з недефісних елементів, кожен з яких пишеться з великої літери. Функцією подібних ГК є, крім номінації, ще й надання іронічної характеристики персонажам твору.

Окрім цього, у творах Ніколи Юн є і менші за кількістю складників ГК, функцією яких є називання певних явищ чи понять, які потребують вираження декількома словами, наприклад, 'So no fate, no destiny, no meant-to-be for you?' [8; с. 69]; 'In him she recognized her One True Love. Her Happily-Ever-After' [8; с. 97]. Як бачимо, ГК 'meant-to-be' означає певне призначення людини, те, що має статися. Ця ГК має ампліфікаційний характер, підсилюючи слова *fate* і *destiny*. У другому реченні ГК 'Happily-Ever-After' підсилює попередню конструкцію *One True Love*. Водночас у ГК 'Happily-Ever-After' спостерігаємо чітку алюзію на всім відоме закінчення казок: "and they lived happily ever after", що допомагає читачеві швидко розкодувати зміст ГК. Отож визначальною рисою ГК є той факт, що вони самоконтекстуалізуються, їх значення є прозорим і не потребує додаткових пояснень, оскільки ГК актуалізують відомі фрази і вирази, надаючи їм іншого звучання.

Атрибутивні ГК утворюються шляхом ад'єктивації, що є переходом інших частин мови у прикметник та набуття синтаксичних функцій і категоріального значення прикметника. Атрибутивні ГК надають більш яскравої характеристики певним явищам, підсилюють значення попередніх прикметників. Наприклад, описуючи поведінку п'яного тата Оллі, автор використовує дві довгі ГК, що підкреслюють стан

чоловіка: “The first time Olly’s dad gets afternoon drunk—violent drunk, yelling-at-the-top-of-his-lungs drunk, doesn’t-remember-what-happened-the-next-day drunk — doesn’t happen until a few months later [7; с. 97]. Непоширені означення, які підсилюють дві ГК більш емоційно та насичено передають стан людини: ‘yelling-at-the-top-of-his-lungs drunk’ і ‘doesn’t-remember-what-happened-the-next-day drunk’.

Атрибутивні ГК також називають phrase epithets (фразовими епітетами) або sentence epithets (епітети-речення) [6; с. 361], оскільки вони виражені словосполученнями чи реченнями, стягненими в одне слово за допомогою дефісів. Ці голофразисні епітети, що використовує Нікола Юн, часто характеризують вираз обличчя і голос: ‘the-agony-of-too-many-choices face’ [8; с. 138]; ‘her protective I’m-on-a-train-filled-with-strangers face’ [8; с. 200]; ‘I say, in my most-respectful-with-just-a-hint-of-pleading-but-nonwhining voice’ [8; с. 213].

Завдяки незвичайному графічному образу ГК виділяються в тексті і привертають увагу читача, підкреслюючи особливу виразність атрибутивного комплексу.

Важливою функцією ГК в тексті є економія мовних зусиль. На думку Ірини Ковиньової, “голофразисна конструкція стає своєрідною мегамовою, у якій в одній лексичній одиниці номінується цілий семантичний комплекс. Значення цього комплексу стає синонімічним значенню слів, що входять до нього” [4; 111]. Не випадково, базою утворення ГК часто є фразеологізми, прецедентні тексти, біблійні алюзії, які можна простежити в наступному прикладі з тексту *The Sun is Also a Star*: ‘It’s a miracle (water-into-wine variety [8; с. 121]) that she’s still willing to hang out with me, and I’m more than grateful for it’. У ГК ‘water-into-wine variety’ простежуємо чітку алюзію на біблійну оповідь, коли Христос перетворив воду на вино.

Не всі можуть погодитися, що ГК дійсно сприяють економії мовних зусиль, оскільки, як видно з наведених вище прикладів, зазвичай ГК є досить поширеними. Проте водночас вони можуть більш лаконічно виразити певну характеристику явища чи процесу, наприклад ‘I like the staring-into-the-eyes thing’ [8; с. 72] або ‘I wasn’t kidding about the falling-in-love-scientifically thing’ [8; с. 72]. Помічаємо, що ГК ‘staring-into-the-eyes’ та ‘falling-in-love-scientifically’ досить влучно і лаконічно виражають процес, коли люди дивляться в очі один одному і в результаті можуть закохатися.

Проаналізувавши ГК в романах *Everything, Everything* та *The Sun is Also a Star* Ніколи Юн, визначаємо, що ці оказіональні одиниці утворюються в художньому мовленні спонтанно, що надає йому особливої

експресії. За даними наукової розвідки, основними функціями ГК є номінативна та атрибутивна. Це допомагає увиразнити зміст твору та відобразити експресивно-інформативне його навантаження. Не менш важливою функцією ГК є економія мовних засобів та лаконічність вираження авторської думки. ГК формують нові семантичні значення, а отже – відіграють важливу роль у творенні індивідуального стилю Ніколи Юн.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. 13-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука. 2016. 384 с.
2. Гольцова М.Г. Голофразис як спосіб оказіонального словотворення в англійській мові. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія: Філологія 2 (42). Одеса. 2019. С. 40–42.
3. Изотов В.П., Ковынева И.А. От голофрастической конструкции к словотексту. Современные проблемы науки и образования. 2015 (2). С. 362–368.
4. Ковынева И.А. Голофразис как способ экономии языковых усилий. Baltic Humanitarian Journal. 2017. Т. 6. № 4(21). С. 110–112.
5. Курс общей лингвистики / Редакция Ш. Балли и А. Сеше; Пер. с франц. А. Сухотина. Де Мауро Т. Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре; Примечания / Пер. с франц. С. В. Чистяковой. Под общ. ред. М. Э. Рут. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та. 1999. 432 с.
6. Stashko, H. An American woman through the prism of the epithet: semasiological aspect in creating images. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw: De Gruyter Open, 2017, vol. II (2), December. 2017. p. 356–391.*
7. Trips, C., Kornfilt J., Further investigations into the nature of phrasal compounding, Berlin: Language Science Press. 2017. pp. 1–11.
8. Yoon N. *Everything, Everything*. New York: Penguin Random House Company, 2015. 310 p.
9. Yoon N. *The Sun Is Also a Star*. Random House LLC Kindle Edition, 2016. 353 p.

ГРАМАТИЧНА СИНОНІМІЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ВЖИВАННЯ МОРФОФОРМ SUBJUNTIVO, POTENCIAL TA INDICATIVO)

Гринько Л.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іспанської філології ОНУ ім. І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна*

Григорович О.В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іспанської філології, ОНУ ім. І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна*

Вещицька В.О.

*старша викладачка кафедри іспанської філології, ОНУ ім. І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна*

Колбаєнкова Т.Б.

*старша викладачка кафедри іспанської філології, ОНУ ім. І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна*

Ніцевич А.О.

*доцент кафедри іспанської філології, ОНУ ім. І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна*

У науковій літературі з іспанської граматики зазвичай відмічається наявність таких модальних способів як Modo Subjuntivo, Modo Potencial або Condicional та Modo Indicativo, що традиційно розглядаються як такі, що знаходяться в опозиції один до одного [5,155-184; 6, 130-142,]. Виділяють також так зване Modo Imperativo, але беручи до уваги той факт, що значна кількість форм його вираження, за виключенням другої особи множини (levantaos, salid) та деяких форм другої особи однини (sal,ten, pon), запозичуються у Modo Indicativo та Modo Subjuntivo,

цей модальний спосіб дещо випадає з наведеної системи опозицій і не буде нами розглядатися в даному дослідженні.

Базовий закон мови, а саме необхідність існування єдності для форми та її значення для будь-якої мовної одиниці саме і зумовлює цю опозицію, тобто, якщо існують різні форми модальних способів, то вони мають виражати різні модальні значення.

Але ніхто не відміняв другий базовий закон мови, що стосується асиметрії мовного знаку, тобто одна мовна форма може мати кілька значень та одне і теж значення може мати декілька форм вираження. Тобто, можна припустити, що значення, які потенційно можуть виражати різні морфоформи різних способів іспанської мови, можуть співпадати.

Наявність синонімії в граматиці відмічає значна кількість граматистів [1;2;3;4]. Наприклад, відомо про сучасну тенденцію до синонімічного використання форм Imperfecto de Indicativo замість форм Imperfecto de Subjuntivo в обох частинах умовного речення: головній та підрядній (Si tenía dinero iba замість Si tenía dinero fuera або iría). А також синонімічного використання форм Imperfecto de Subjuntivo замість морфоформ Potencial в головній частині умовного речення (Si lo supiera dijera замість diría). Існує також тенденція до використання Potencial з модальним значенням припущення в теперішньому часі (а не в минулому часі: Ella tendría ahora tantos problemas para resolver), тобто замість форми Futuro de Indicativo (Ella tendrá ahora tantos problemas para resolver). Має місце і синонімічне використання форм Potencial та Imperfecto de Subjuntivo або Imperfecto de Indicativo в модальному значенні ввічливості (¿Querría/deseaba/deseaba algo, Señora?). В наведених випадках використання зазначених форм як синонімічних не має такого значення, що розлічує ці модальні речення за змістом. Але так відбувається не завжди. Тобто в одних випадках вибір форми того чи іншого модального способу відбувається без можливості використання форм інших модальних способів, бо в такому випадку виникає проблема втрати змісту, в той час як в інших випадках допускається їх граматична синонімія.

Якщо ми прийmemo за факт існування граматичної синонімії в системі способів як такої, без виключень, ми порушимо системність категорії модальності, тому що обов'язковою умовою для виділення тієї чи іншої категорії вважають саме наявність опозиції щонайменше двох значень для її вираження. Питання полягає в тому, чи обов'язково мають протистояти в даному випадку саме форми, що виражають значення модальних способів в іспанській мові.

З точки зору методики викладання іспанської мови в останній час для полегшення засвоєння такої важкої для іноземців теми як застосування Subjuntivo, намітилася тенденція уникати синонімічного вживання форм, що виражають значення таких способів як Indicativo, Subjuntivo, Potencial. Але, зрозуміло, що така корекція норми щодо більш жорсткого вживання в одних випадках Indicativo (наприклад, після *creo*: *creo que viene*), а в інших випадках Subjuntivo (наприклад, після *no creo*: *no creo que venga*), можлива лише на початкових етапах засвоєння граматики іспанської мови. На етапах більш просунутого навчання іспанської мови та вдосконалення володіння нею та, беручи до уваги узус, нехтувати явищем граматичної синонімії (наприклад, після *creo* допускається варіювання модальних способів: *creo que viene/venga*) не уявляється можливим.

Література:

1. Золотова Г.А. Синтаксическая синонимия и культура речи: Актуальные проблемы культуры речи. М.: Наука, 1970. С. 178-217.
2. Ковтунова И.И. О синтаксической синонимии: Вопросы культуры речи. М., 1955. С.114-147.
3. Шендельс Е. И. Грамматическая синонимия (на базе морфологии глагола в современном немецком языке): автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1964. 51 с.
4. Ярцева В.Н. О грамматических синонимах : Романо-германская филология. Вып. 1. М., 1957. С. 5-34.
5. Gili y Gaya, Samuel. Curso superior de sintaxis española. Barcelona: Biblograf. 1980. P.155-184.
6. Litvinenko E.V., Vicente A.S. Gramática de la lengua española. Morfología y sintaxis de las partes de la oración. Kiev: Вища школа, 1969. 236 с.

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Гусленко І.Ю.

*канд. пед. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
м. Харків, Україна*

Багатоаспектність сфер функціонування туристичного дискурсу безпосередньо пов'язана з неоднорідністю лінгвопрагматичних характеристик туристичного бізнесу, які залежать від адресата/адресанта туристичного тексту, мети та цілей комунікації. Виділяють щонайменше три підвиди туристичного дискурсу (професійний, академічний, публічний), кожен з них має свої специфічні жанрово-стилістичні, лексичні особливості, комунікативні стратегії та тактики. Мета та цілі професійного та академічного спілкування більшою мірою вимагають застосування аргументативної мовленнєвої стратегії, в той час як у публічному підвиді туристичного дискурсу (до якого належить реклама) превалює маніпулятивна стратегія [2, с. 229-231].

Маніпулятивна стратегія розглядається як «інтегративне поняття, що діалектично поєднує два основних аспекти стратегічної дії – когнітивний і мовленнєвий» [1, с. 188-189]. Аналіз наявних установок та уявлень комуніканта про реальність задля прогнозування очікуваних їм мовленнєвих дій – завдання когнітивного аспекту. Завдання мовленнєвого аспекту – вибрати саме ті мовні засоби, які, з одного боку, будуть відповідати сподіванням комуніканта, а з іншого – будуть сприяти реалізації стратегічної мети маніпулятивного тексту, що створюється, та нав'язуванню своєї комунікативної стратегії, свого бачення реальності. Таким чином, публічний/рекламний туристичний текст може розглядатися як своєрідний акт комунікації, спрямований на зміни у сприйнятті цільової аудиторії – клієнтів туристичного бізнесу.

Рекламний туристичний текст доходить до споживача через різноманітні засоби масової інформації та інтернет, у формі буклетів,

проспектів, каталогів, вебсторінок, статей, путівників тощо. Особливістю публічного туристичного тексту є те, що його завданням є передати фактичну інформацію у формі, яка характеризується емоційною забарвленістю, яскравістю, привабливістю. Його мета – створити переконливий образ туристичного товару/об’єкту, який впливає на свідомість потенційного споживача та підштовхує до дії. Саме тому такий текст характеризується точністю, інформативністю, імперсональністю, використанням специфічної термінології, оскільки це створює довіру до нього, формує почуття впевненості, а наявність різноманітних засобів мовної виразності, таких як: епітети, метафори, гіперболи, фразеологізми, емфатичні конструкції тощо, допомагає створити виразний текст, спрямований на його чуттєве сприйняття читачем.

Відтворення мовних засобів може мати певні труднощі для перекладача, але це не єдина проблема перекладу туристичного тексту, оскільки перекладачеві для здійснення завдань міжкультурної комунікації необхідна також загальна широка ерудиція, наявність екстралінгвістичних знань про особливості іншомовної культури, її ціннісні орієнтації, знання про засоби відтворення безеквівалентної лексики.

Вищезазначені характеристики туристичного рекламного тексту можуть бути проаналізовані навіть на прикладі аналізу однієї невеликої статті з англomовного туристичного журналу *Lonely Planet Travelle*.

Мета статті *North Rhine-Westphalia's Best Trails* [3, с. 107] – надати читачам інформацію про один із регіонів Німеччини та зацікавити тих, кого приваблює еко- та активний туризм. Стилистичний аналіз засвідчив стильову поліфонічність мовленнєвого оформлення, що проявилось в поєднанні декількох стилів: наукового та публіцистичного з ознаками рекламного дискурсу.

Переконливість статті досягається точністю подання інформації, наявністю великої кількості фактичних даних, безособовістю. З цієї метою використані речення з числівниками, атрибутивними препозитивними конструкціями, формальним підметом *it*, конструкціями у пасивному стані:

Nearly 40,000 miles of well-maintained walking trails and cycling paths snake their way across North-Rhine Westphalia ...

Overnight visitors are well catered for across North Rhine-Westphalia's 8,700 mile-long cycle network, with more than 600 bed and bike accommodation options ...

It only takes a short trip out of the state's major cities to discover lesser-trodden paths.

При перекладі статті для українськомовного читача, перекладач має звернути увагу і на відтворення одиниці виміру довжини (mile), і на те, що в англійській мові іменники, назви неістот, набувають характеристик таких, що називають істоти, як у реченні: «Nearly 40,000 miles of well-maintained walking trails and cycling paths snake their way across North-Rhine Westphalia ...», що не характерно для української мови. У зазначеному реченні як засіб мовної виразності вжито адвербіальне дієслово *snake*, яке не має прямого відповідника у перекладі. Привертає увагу і велика кількість препозитивних багатокомпонентних атрибутивних конструкцій, які сприяють виразності тексту лаконічними засобами, але створюють труднощі для перекладу такими ж лаконічними засобами: *well-maintained walking trails*, *North Rhine-Westphalia's 8,700 mile-long cycle network*, *600 bed and bike accommodation options*, *state's major cities*, *lesser-trodden paths*. Речення з формальним підметом *it*, також потребує граматичних трансформацій, і може бути перекладено спонукальним реченням, щоб передати модальність, підштовхнути читача до дії.

Серед засобів мовної виразності зустрічається інверсія частини присудка: *Enveloping the cities of Düsseldorf and Cologne is a staggering expanse of verdant countryside, and secreted amongst the hills and fields are some of Europe's finest but relatively little-known walking and cycling trails*, яку досить складно зберегти у перекладі.

Щоб справити вплив на читача, стаття насичена гіперболами (*Germany's most populous state*, *fastest-paced cities*, *Europe's finest trails*), епітетами (*verdant countryside*, *staggering expanse*, *rolling fields*, *idyllic half-timbered villages*, *intriguing industrial monuments*). У статті зустрічається велика кількість кліше та туристичних термінів, частина з яких є реаліями і має національне забарвлення, що потребує від перекладача не тільки знання певних відповідників, а й екстралінгвістичних знань: *modern urban centre*, *metropolitan hubs*, *walking and cycling trails*; *certified 'quality hosts'*; *bed and breakfast owners*; *bike stations*; *bike accommodation options*; *bike parking*; *cycle repairs*; *carbohydrate-rich breakfasts*; *industrial monuments*; *half-timbered villages*.

Як зазначалося, ознакою рекламного дискурсу є його маніпулятивність, що безпосередньо пов'язано з прагматикою тексту. З цією метою використовуються спонукальні речення з широким вживанням фразеологізмів задля більшого емоційного впливу на читача. Наприклад: *With the nuts and bolts taken care of, all that's left for visitors to this pretty pocket of Germany to do is hit the road and enjoy the adventure!* Саме відтворення фразеологізмів *nuts and bolts*, *hit the road* створює

певні труднощі перекладу цього речення, оскільки їх, за відсутністю ідіоматичних відповідників у цільовій мові, можна передати тільки нейтральними лексичними засобами, а виразність речення може бути досягнута змінами граматичних форм та синтаксичних конструкцій.

Проведений аналіз засвідчив, що комунікативний вплив туристичного рекламного тексту спирається на маніпулятивні стратегії, які досягаються лінгвістичними засобами для створення такого образу туристичного об'єкта, який би відповідав бажанням споживача. Завдання перекладача – здійснити адекватний переклад з відтворенням виразності тексту засобами цільової мови, з адаптацією для споживача та збереженням прагматичного потенціалу вихідного тексту.

Література:

1. Сорокіна Л. Комунікативна стратегія vs. маніпулятивна. Актуальні питання іноземної філології : наук. журнал. Луцьк, 2015. № 2. С. 187-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akrif_2015_2_34.
2. Тарнаєва Л.П., Дацюк В.В. Туристический дискурс: лингвопрагматические характеристики. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9: Филология. Востоковедение. Журналистика. Санкт-Петербург, 2013. № 3. С. 229-235.
3. Lonely Planet Traveller : **digital magazine**. London, 2017. August (Issue 07). p. 132. URL: <http://ukmagazinesfree.com/uk/lonely-planet-traveller-uk-august-2017/>

КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ СПОНУКАННЯ З ПОГЛЯДУ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Даскалюк О.Л.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича м. Чернівці, Україна

Комунікативна ситуація спонукання — це ситуація, в якій мовець намагається внести зміни у реальність через залучення до дії адресата мовлення. Причини волевиявлення можуть бути діаметрально протилежними: від наказу виконати дію, потрібну мовцеві, до прохання / застереження зробити щось вкрай необхідне самому адресатові. Так само ініціювати волевияв можуть як мовець, так і адресат або і сама ситуація мовлення. Виконання дії може бути прив'язаним до часу або відбуватися залежно від бажання мовця або адресата. Спонукання — доволі часта мовленнєва ситуація, тому для його передання в різних мовних системах є спеціальні або ситуативні мовні засоби, на вибір яких впливає велика кількість комунікативних характеристик, як-от: вік, стать, становище в соціальній ієрархії співрозмовників. У кожній мові спонукання формують за прийнятою у певній спільноті моделлю комунікативної поведінки, що фіксують насамперед граматичні засоби мови, а от лексичні виконують лише допоміжні функції.

Як доволі задіяна у мовленнєвій практиці комунікативна ситуація, спонукання відбиває ті впливи, що чинять на спільноту його носіїв чужорідні елементи, наприклад, під час перебування під владою чужоземців. Прикладом такого втручання в українську мову розглядаємо вживання інфінітивів для спонукання: Не ходити по колії! Не сміяти! Дотримуватися тиші. Такі конструкції останнім часом замінюють на імперативні: Не ходіть по колії! Не смітіть! Дотримуйтеся тиші або іншими конструкціями з непрямыми директивами: Ходити по колії — небезпечно; Дякуємо за чистоту; Дякуємо за тишу.

Отож комунікативна ситуація спонукання — це насамперед втручання в особистісну зону адресата з метою змусити / переконати його

виконати певні дії. Зрозуміло, що таке нав'язування чужої волі по-різному сприймається, а відповідно й оформлюється з певними мовними особливостями в різних мовних спільнотах, що фіксують у мовленнєвому етикеті. Оскільки волевиявлення — це завжди адресоване мовлення, то йому, як і вокативу, притаманні певні етикетні маркери, які передають ставлення мовця чи до адресата, чи до ситуації. Саме ці компоненти і стануть предметом нашого вивчення.

На вибір мовних засобів спонукання впливає велика кількість чинників ситуації спілкування: від стосунків між мовцями, їхньої комунікативної характеристики, до умов спілкування. Основним критерієм підбору зазвичай є бажання мовця досягнути певної комунікативної мети. Універсальним мовним засобом передавання вольового впливу мовця адресатові є імператив. Проте не завжди дієслова наказового способу є ефективними засобами спонукання. Саме ці питання розглядає серія “Прагматика директивних актів” у мовах російській, польській та німецькій, де ретельно розглянуто найбільш поширені ситуації вольового впливу з прикладами з повсякденного мовлення [див. до прикладу 3].

Розглянемо особливість оформлення спонукальних конструкцій у ситуаціях офіційного мовлення, наприклад, у сфері обслуговування, де співрозмовники дотримуються певних моделей поведінки. Усі навчальні діалоги розкривають особливість комунікативного етикету спільноти, мову якої пропонують вивчити. Не залишають поза увагою автори посібників і ситуації, де мовець потребує від адресата певних дій, наприклад “У ресторані”. В англійській мові для цієї ситуації – оформлення замовлення в офіціанта – широко застосовують конструкції з *would, could, can*. Взагалі англійський мовленнєвий етикет дуже чутливий до ввічливого мовлення, а сам термін комунікація має значно ширше значення: “це і “спілкування”, і “зв’язок”, і “повідомлення”, і “комунікація” [2, с. 189]. Оформлення замовлення через вступні репліки: *ми хочемо..., ми вибрали...* – є грубим порушенням етикету, волевиявлення в такій ситуації має бути пом’якшено часткою умовності *б/би (would)*: *ми б хотіли...* – оскільки у стратегіях західних культур прийнято запобігати прямих прохань і використовувати непрямі мовні акти [1, с. 40]. В українськомовному середовищі до офіціанта можуть звернутися й еліптичним реченням: *ще вина...* Хоча перевагу варто надавати формам ввічливого спонукання: *Чи можна ще замовити вина?*

Отож у сфері послуг ввічливими є форми спонукання через запитальні речення: *Чи можете постригти мене коротше? Чи можете підшити спідницю?*, – хоча мовці можуть послуговатися й прямими

директивами: Пострижіть мене коротше; Підшийте спідницю. Для пом'якшення таких спонукань радять вживати етикетні формули ввічливості: будь ласка, якщо ваша ласка або перформатив прошу + інфінітив (очікуваної дії).

Ще одним маркером ввічливості в ситуаціях спонукання можемо розглядати пошанну множину. Радять звертатися на ви до осіб, яким вже виповнилося 16 років (хоча якщо цей вік пов'язували раніше з отриманням паспорта, то сьогодні цю вікову межу можна понизити до 14 років), до незнайомих осіб, а також в ситуаціях офіційного мовлення. Українці негативно реагують на "тикання" у мовленні до незнайомого адресата, особливо старшого віку. У польській мові ввічливе звертання передбачає використання третьої особи: *Co pani chce?* Як бачимо, особовість та категорія числа теж можуть бути структурними елементами ефективної моделі спонукання або додатковим фактором впливу на результативність мовлення: наприклад, їх демонстративне порушення мовцем може спровокувати потрібну йому реакцію адресата. Усі ці чинники варто докладно вивчити й описати.

Отож ситуації офіційного мовлення потребують дотримання певних норм, що не можна сказати про комунікацію у побуті. Як свідчать приклади з художньої літератури, у такому виді спілкування мовці охоче використовують імперативні речення, що значно полегшує комунікацію, хоча не завжди допомагає досягнути очікуваної ефективності. Схожого принципу дотримуються і у сфері освіти. У мовленні до дітей і надалі українські мовці широко послуговуються імперативними реченнями, і тут не можемо знову не звернутися до правил, пропонує для комунікації з дітьми у західних країнах. Так там радять, що 75-80% реплік до дитини мають бути наративними (спонукання до спільної дії; заяви про почуття, відчуття; повідомлення про власні дії), відповідно імперативними – 25-20% (сюди включають і запитання, і пропозиції вибору) [3]. І лише у мовленні до дітей з особливими потребами імперативні речення мають переважати (до 99%), оскільки саме їх такі адресати швидко розшифровують [4]. Звісно, що таку модель спонукання в українську стратегію комунікації треба вводити поступово, але вже наявними граматичними формами варто послуговуватися інтенсивніше. Так українська мова має особливу форму імператива спільної дії – *проходьмо, пишімо, майлюймо*, яку потрібно вводити у навчальний процес (наприклад, під час формулювання завдань у підручниках), використовувати у повсякденному мовленні. На жаль, досі мовці частіше послуговуються суржиковою формою – дієсловами першої особи множини: *проходимо, пишемо, малюємо* – у ситуаціях спо-

нукання до спільної дії. Схожа ситуація з конструкціями з допоміжним дієсловом давай / давайте, яку знову ж таки скальковано з російської мови. Вона доволі вживана у мовленні українців, хоча в художніх текстах її використання доволі таки обмежене.

Отож комунікативна ситуація спонукання (волевиявлення) мовця через свою вживаність у повсякденному мовленні має широку палітру мовних засобів, а тому потребує докладного вивчення з урахуванням традицій, які існували в певній спільноті в різні часи і на різних територіях. Під час міжкультурної комунікації для її ефективності варто використовувати ті форми спонукання адресата до дії, яких від мовця очікують. Таким чином, можемо вважати, що адресоване мовлення завжди містить в собі певні елементи комунікативного етикету, і це стосується не лише вокатива, а й імператива чи його функціонально-семантичних еквівалентів. А така особливість потребує ретельнішого вивчення і зваженішого підходу до побудови спонукальних конструкцій під час мовлення.

Література:

1. Габелко О. М. Категорія ввічливості як складова мовного етикету в сучасній англійській мові // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 23. С. 39-41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_23_16 (дата звернення: 13.07.2020).
2. Делик І. С. Семантико-лексичні та граматичні особливості англійського мовленнєвого етикету // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2016. Вип. 10 : Т.1 (А-І). С. 189-194. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2016_10%281%29_40 (дата звернення: 13.07.2020).
3. Declarative vs. Imperative Communications. Режим доступу: <https://www.pathwaystreatmentcenter.org/declarative-vs-imperative/> (дата звернення: 13.07.2020).
4. Imperative and declarative language. Режим доступу: <https://rmreynoldsblog.wordpress.com/2013/06/15/teaching-children-with-autism-25/> (дата звернення: 13.07.2020).
5. Komarowska E. Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim. Szczecin-Rostok, 2008. 220 s.

СИНТАКСИЧНА КАТЕГОРІЯ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЯК АКТУАЛІЗАТОР АД'ЕКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ У СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Кульбабська О.В.

*доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Тесліцька Г.І.

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Потреба в актуалізації компонентів семантико-синтаксичної структури речення зумовила функціонування синтаксичних конструкцій, основна мета яких – увиразнення інформативної значущості повідомлюваних явищ дійсності. До їх кола належать різноманітні ускладнювачі, що порушують лінійну цілісність реченнєвої структури, – вставлення, відокремлення, однорідність. Такі мовні феномени мають різну спеціалізацію та охоплюють три градації: 1) зсув модального плану за умови введення звертальних, вставних і вставлених конструкцій; 2) функціонування напівпредикативних означень, прикладок та уточнювальних зворотів; 3) наближення простого ускладненого речення до складного, якщо до реченнєвої рамки входить напівпредикативний дієприслівниковий зворот [3].

Традиційно категорію відокремлення визначають з огляду на: граматичні властивості певних частин мови структурувати напівпредикативний відокремлений сегмент; відсутність граматичного зв'язку з основним складом речення; ступінь поширення відокремленого звороту; позиції у структурі простого речення; „сусідство” інших відокремлених конструкцій; постановку розділових знаків для виокрем-

лення на письмі певних квантів інформації, на яких фіксують увагу адресата; інтонацію, порядок слів, мелодику, паузу, ритм.

У функційно-стилістичному, аспекті відокремлення розглядають як виразне стилістичне явище вербальної комунікації, що є засобом актуалізації комунікативно значущої інформації, мовної економії, посилення експресивності та виразності висловлення (А. Загнітко [1], О. Кульбабська [3]).

За семантико-синтаксичного підходу дослідники витлумачують відокремлені конструкції з погляду семантичної поліпропозитивності ускладненого речення. Напівпредикативні компоненти здатні „нарошувати глибину речення, створюючи перспективу його розгортання” [2, с. 82], а також збагачувати речення додатковим логіко-синтаксичним значенням причини, мети, умови, допусту, часу дії, наповнювати просте ускладнене речення певним стилістичним (функційним) забарвленням. Наприклад: *Нащо стежки, заплутані й нерівні? (В. Васкан) // Нащо стежки, якщо вони заплутані й нерівні?; Сюди зібралися і крамарі, сподіваючись корисно розпродати свої товари (З. Тулуб) // Сюди зібралися і крамарі, бо сподівалися корисно розпродати свої товари // Сюди зібралися і крамарі, щоб корисно розпродати свої товари; Магда, тоді ще зовсім юна, хотіла переметнутися в село на Подністров'ї (В. Китайгородська) // Коли Магда була ще зовсім юною, хотіла переметнутися в село на Подністров'ї.*

У плані змісту відокремлення – спосіб трансформації розгорнутої пропозиції в напівзгорнуту, що виражає додаткове повідомлення, доповнює предикацію у фразі, репрезентує вторинну предикацію. У плані вираження відокремленню притаманне порушення „зв'язного” синтаксису, яке передусім виявляє інтонація (паузи, зміна тону й темпу).

Ад'єктивні компоненти, відкриваючи додатковий предикативний план, семантично ускладнюють предикативну одиницю. Процес „стиснення” конструкцій, що стосується здебільшого їх лінійної протяжності, утворення „конденсерів” реченнєвого змісту [4, с. 65], є одним з активних процесів у синтаксисі, який відображає певні процеси когнітивної діяльності мовця. Наприклад: *Над нашими головами ходять вітри історії. Вітри історії є то холодно-кам'яні, то притишено-лагідні // Над нашими головами ходять вітри історії, які є то холодно-кам'яні, то притишено-лагідні // Над нашими головами ходять вітри історії, то холодно-кам'яні, то притишено-лагідні // Над нашими головами ходять вітри історії. То холодно-кам'яні, то притишено-лагідні (В. Яворівський).*

За нашими спостереженнями, відокремленому ад'єктивному компоненту притаманні ознаки, що унаочнюють специфіку синтаксичної

позиції в реченні та синтаксичного значення відокремленого компонента, здатного:

- 1) поєднуватися із загальними чи власними назвами, конкретними й абстрактними номінаціями, особовими займенниками: Повиті запотілою поволокою, виноградні пальчики тяглися до дерев'яної таці (В. Даниленко); Вона, така мила й ніжна, на мить замислилася (О. Жовна);
- 2) узгоджуватися із субстантивним членом незалежно від ступеня його поширення та синтаксичної позиції в реченні: У широкому коридорі, заповненому дітьми, настала мертва тиша (Ю. Збанацький); Уявив собі її, заплакану, пригнічену, убиту горем (В. Габор);
- 3) посідати постпозицію та препозицію щодо означуваного слова: Отут стояла хата наша, / Збудована ще дідусем Павлом (Н. Царук); Чорна слизька і липуча, / кров зацебенить із надрізаних ран (М. Лазарук);
- 4) маркувати предикатно-атрибутивні семантико-синтаксичні відношення (у препозиції – часто з обставинними відтінками): Я пелюстки зривала, бліді, потайні (Н. Царук) // Я пелюстки зривала, які були бліді, які були потайні; Невисокий, збитий туго, мов мішок з пшеницею, коротконогий і короткорукий, він був на подив меткий і енергійний (Ю. Збанацький) // Незважаючи на те, що [чоловік] був невисокий, збитий туго, мов мішок з пшеницею, коротконогий і короткорукий, він був на подив меткий і енергійний – допустовий відтінок значення;
- 5) бути однослівним або поширюватися залежними компонентами (відокремлений зворот), або ускладнюються порівняльними конструкціями, утворювати сурядні ряди тощо: ...А одну пелюсточку я не зірвала, Залишила одну – самотню і вперту (Н. Царук) Це – підворіття, як епоха, Забетонована у страх, Для неї вмерла вже Голгофа Й вінець на світлих головах (М. Лазарук); Його карі очі, великі й ніжні, як у дівчини, завжди сміялись (Ю. Збанацький).

Отже, слова чи словоформи в українській мові мають потенційну здатність трансформуватися в предикативний член, а службові частини мови, допоміжні слова (займенники з акцентувальною функцією чи модальні слова), інтонація, відокремлення, порядок слів тощо увиразнюють семантику потенційних предикатів, спільно виформовуючи згорнуту пропозицію. Це дає нам підстави потрактовувати відокремлені компоненти, які створюють потенційну предикативну ситуацію, не як процес виокремлення другорядних членів у відокремлення, а як

уведення певного компонента до базового речення, у якому він виконує іншу функцію, ніж традиційні другорядні члени.

Уважаємо, що відокремлення – це не ізоляція, не відмежування від ядерної структури, а спосіб устанавлення специфічного (напівпредикативного) зв'язку з нею. Актуалізаційну функцію відокремленої конструкції можна розкрити лише за умови розгляду змістових і структурних зв'язків між компонентами простого ускладненого речення.

Література:

1. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.
2. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення : [підручник] / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., Голов. вид-во, 1985. – 126 с.
3. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія / О. В. Кульбабська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 672 с.
4. Лутак Т. І. Вторинна предикація як засіб конденсації інформативного обсягу речення / Т. І. Лутак // Мовознавство. – 1986. – № 4. – С. 65–67.
5. Тесліцька Г. І. Відокремлені ад'єктивні конструкції у концепції Івана Огієнка та їхні сучасні рецепції / Галина Тесліцька // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. / ред. кол. : Л. М. Марчук (гол. ред.), та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2017. – Вип. XIV – С. 334–339.

ПОКОЛІННЯ ДІ-ПІ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Мещенинець Г.В.

*аспірант кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна*

Творчий та життєвий шлях представників різних поколінь українських письменників-емігрантів вже тривалий час знаходиться у фокусі наукового дослідження. Різні аспекти цього питання висвітлювалися у працях таких вітчизняних та діаспорних літературознавців як О. Астаф'єв, Р. Гром'як, В. Дончик, М. Жулинський, М. Зубрицька, Г. Костюк, Л. Мороз, І. Набитович, Д. Нитченко, В. Панченко та ін.

Усі міркування та висновки нашого дослідження побудовані на аналізі документальних джерел, у першу чергу листів, надісланих представниками покоління Ді-Пі Володимиру Винниченку у період з 1947 по 1951 рр. Також спогадів та щоденникових записів, які, хоча і носять дещо суб'єктивний характер, проте водночас є носіями інформації, якої не містять жодні інші джерела.

Виникнення терміну «переміщені особи» пов'язано з подіями Другої світової війни. Із 1939 по 1944 рр. на території Німеччини унаслідок воєнних дій опинилось близько 10 мільйонів осіб, більшість із яких було залучено до примусової праці або ж вислано з країн звичного місця проживання за расовими, релігійними або політичними міркуваннями. Так утворилися Табори переміщених осіб або Табори Ді-Пі (з англ. Displaced Persons, скорочено: D.P.) – скупчення «переміщених осіб» на території Західної Німеччини й Австрії, окупованих американськими, британськими й французькими військами [13, с. 264].

Після закінчення війни долею цих людей опікувалась Організація Об'єднаних Націй та спеціально створені для цього організації. Унаслідок репатріації (у певній частині випадків – примусової) більшість із осіб, було за міжнародними домовленнями повернуто в СРСР. Проте багато з них фактично змінили свій статус на статус «біженців». Офіційна статистика з 1947 року вказує, що українці знаходились у захід-

них окупаційних зонах Німеччини: англійській, американській, французькій. Найбільші українські табори (з 2000 до 5000 осіб) містилися в американській зоні: у Мюнхені, Аугсбурзі, Міттенвальді, Регенсбурзі, Ашаффенбурзі, Байройті; у британській зоні: у Ганновері й Гайденаві; у французькій зоні: у Штуттгарті; в Австрії.

В українських таборах Ді Пі впродовж кількох років їхнього існування розвинулося суспільно-громадське, політичне, культурно-освітнє, релігійне, господарське, літературно-мистецьке життя та видавнича діяльність.

Важливою особливістю повоєнної еміграції є досить високий відсоток в її рядах інтелігенції, зокрема письменників. Рамки соцреалістичного канону, у які були загнані письменники радянської України, не давали можливості писати так, як хотілося того митцям. Тому, єдиним можливим виходом була еміграція. Так, утікаючи від радянського переслідування, у повоєнні роки за кордоном опинилися такі талановиті письменники, як І. Багряний, В. Барка, Д. Гуменна, Т. Осьмачка, У. Самчук, Ю. Косач та ін.

Таборове життя давалося митцям нелегко. Несприятливі побутові умови та постійне кочування з місця на місце ставали ледь не особистою трагедією. Т. Осьмачка своє табірне життя описує так: «Дали мені кімнату при першій кухні між двома кладочками. Із п'яти годин до вечора страшна стукотня дошками, бляхами, камінням, автами і возами... Не кажучи вже про лайки і вигуки. Та ще й вікно просто у таборовий смітник. І ніщо ні слух врятувати не може, ні душі від убивчих чинників життя. [...] І через те у мене буквально пройшли 3 роки таборового життя: нічого ні не написав, ні переклав» (лист Т. Осьмачки до В. Винниченка від 1 жовтня 1948 р).

Г. Ільєва влучно зауважує, що «табори «Ді-Пі» заповнили територію Європи. Інтелектуальне ядро талановитих емігрантів зосередилось саме на цьому континенті. Природньо, що в такій непростій післявоєнній ситуації письменство прагнуло об'єднатись» [1, с. 60–61]. Так 1945 року в несприятливих таборових умовах започаткувався Мистецький Український Рух (МУР) на чолі з Уласом Самчуком.

Життя української політичної еміграції, основною ідеєю існування якої була вільна й незалежна Україна, відзначалося проведенням великої кількості заходів, присвячених славним сторінкам української історії. Ось, приміром, низка важливих подій, відомості про які зберігають шпальти часопису «Українських Вістей»: відзначення роковин Зимового походу (15 січня 1950 р.), конференції та з'їзди Мистецького українського руху (2 березня та 17 квітня 1948 р.), з'їзд представників

українських видавництв (29 вересня 1948 р.), відкриття пам'ятника А. Любченку (9 травня 1946 р.), наукові конференції відродженої на чужині УВАН (18 липня 1948 р.) та багато інших.

Загалом можемо виділити такі специфічні риси Ді-Пі, як письменницького покоління. Окрім спільного географічного місцезнаходження та хронологічних меж народження покоління Ді-Пі вирізняє також особливий тип творчого ескапізму, що спровокований пережитим травматичним історичним досвідом, таким як геноцид українців, розкуркулення, депортації цілих етнічних груп, масові ув'язнення і розстріли «ворогів народу», жахи Другої світової війни, а також непереможною тугою за Україною.

Література:

1. Ільєва Г. Життя на чужині (до проблеми пізнання української еміграційної прози). Наукові записки. Серія : Літературознавство. Тернопіль: ТДПУ, 2000. Вип. VI. С. 55–63.
2. Українська планета Ді-Пі: сторінками газети «Українські вісті» / упоряд. С. Козак. – К.: Літ. Україна, 2013. – 564 с.

THE CONCEPT OF “KOZAK” IN UKRAINIAN LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

Pavlushenko O.A.

*Candidate of Philological Sciences, senior lecturer, assistant professor of
Ukrainian language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State
Pedagogical University*

The heroic past has bequeathed to today's Ukrainians a phenomenon that, like a powerful thunder, echoed in all spheres of social life: from artistic and poetic thinking to statehood. The Kozaks' era sowed the mentality of Ukrainians with the seeds of the national self-affirmation idea, ignited the fire of freedom love, which, though sometimes was extinguished by the winds of troubles, but remained somewhere in the depths of the national soul as fiery sparks to the enemies' surprise and fear. The phenomenon of the Kozaks became a national and cultural pride for many generations of Ukrainians, and the Kozak - the immortal, an archetype that absorbed the most characteristic ethnic features and did not allow the national consciousness to fade forever, even when Ukraine, wounded, fell under the conquerors' boots. In the Ukrainian language, the word “kozak” has acquired a conceptual meaning that combines a range of historical, ethnocultural, moral and ethical, artistic meanings.

Analyzing the lexicographic description of the «kozak» nominative, we establish the conceptual core of the studied concept: 1) warrior, knight; 2) the ideal of a knight, beautiful morally and physically [4, c.264]; 3) In the XV - XVIII centuries in Ukraine - a free man from the serfs or the urban poor, who fled to the southern lands (in the lower reaches of the Dnieper) and took part in the liberation struggle against the Tatar-Turkish and Polish invaders; 4) a descendant of such person; 5) any representative of the Zaporozhian Sich; 6) youth, young man; 7) brave and zealous man, fine fellow [5, c 209; 1, c.438; 3, c. 298]; 8) the ideal image of the Ukrainian soul; 9) carrier and defender of the man's highest social and spiritual values; 10) brave defender of the native land [3, c.298]. “О милий Боже України, Не дай пропасти на чужині В неволі вольним козакам” (6, Т. Shevchenko. “Haidamaky”).

“Прийшли, сіли коло мене і про Україну Розмовляють, розказують. Як Січ будували, Як козаки на байдаках Пороги минали” (ibidem). “Еней був парубок моторний і хлопець хоть куди козак” (6, I. Kotliarevskiy, “Eneida”). “Українські козаки, що віками боролися за волю українського обездоленого народу” (6, O. Dovzhenko).

The medial zone of the lexical and semantic field of the concept of “kozak” includes nominatives with an evaluative connotation: kozachenko (козаченько), kozarlyuga (козарлюга). The first contains semes «gentle attitudes» and «compassion» (mostly from a female). “Засвіт встали козаченьки в похід з полуночі” (6, Marusya Churai. Song). The dominant semes of the noun “kozarlyuga” are «remarkable physical strength», «good health», «mighty physique». “... здоровенний козарлюга. Пика широка, засмагла на сонці; сам опасистий” (6, P. Kulish, “Chorna rada” (“Black council”)); “Первий запорожець був здоровенний козарлюга” (6, Ya. Kachura. “Ivan Bohun”).

On the periphery of the lexical and semantic field of the concept of “kozak” there are words and phrases that in the modern Ukrainian language have the linguistic status of historicisms and are used mainly in scientific research on history, as well as in works of art to reproduce the color of a certain historical period: Zaporozhian kozak (Zaporozhian), who lived in the Zaporozhian Sich, registered kozak - the kozak, who in the XVI - first half of the XVII century, was in the service of the Polish king; an elected kozak - an economically independent kozak, who, under the reform of the Russian government in 1734, served in the army with his own weapons; palanquin kozak (in Ukrainian - hnizdiuk) - a kozak, who settled on free land, founded his own farm (palanquin); urban kozak - a kozak, who lived in a village or town in Ukraine (except the Zaporozhian Sich); company kozak (companion) - in Ukraine in the 17-18 centuries, a kozak of a light cavalry regiment; discharge kozak - a kozak, removed from the military register.

The analysis of the Ukrainian artistic and scientific discourse revealed conceptual features that significantly complement the content of the studied linguistic and mental construct, expand the idea of the kozak as a phenomenon of national culture.

The military prowess is an obligatory sign of kozak.. “Не той козак, що вік проживає та й на лавці помирає, а той козак, що з ворогом в чистім полі слави здобуває...” (6, Ya. Kachura. “Ivan Bohun”). The courage and the ability to sacrifice in the fight against the enemy defines a true kozak. “Козак повів човен прямо на поріг, потопив ворогів, утонув і сам” (6, P. Zahrebelnyi. “Roksolana”). It is noteworthy that the kozaks, as good warriors, revered «honest» and noble weapons, which can be used only in a

duel at close range between rivals, the use of which requires a soldier of remarkable skill, physical strength, intelligence. The kozaks fully honored the sword. The practical kozaks made an exception only for kelep and mace. The mace in the kozak community became the most important distinction of power. An important element in the portraits of Ukrainian Cossack knights is the bow (portrait of Baida Vyshnevetsky, Peter Sagaidachny, Semyon Denisko) [2]. Folk song remembers the legendary Baida, who shot down his executioners and enemies of Ukraine with arrows from a bow. "Ой, цюро ж мій молодесенький, Подай мені лучок та й тугесенький, Подай мені тугий лучок І стрілочок цілий пучок" (6, «Thought about Baida» - "Duma pro Baidu").

The kozak is psychologically stable in conditions of danger, bravely overcomes obstacles in achieving the chosen goal. "Кругом хвилі, як ті гори: Ні землі, ні неба. Серце мліє, а козакам Того тільки й треба" (6, Т. Shevchenko. "Ivan Pidkova"). In the Ukrainian mentality there is a belief that a kozak must be psychologically and physically resilient, energetic and persistent in warfare, self-sufficient in various life circumstances, not demanding in everyday life, always ready for trials. "... справжній козак ніколи не плаче і не скаржитьсья" (6, Yu. Soroka. "Ivan Bohun"). "Козак стає справжнім козаком, який не боїться ні огня, ні меча, ні третього болота" (6, P. Zahrebelnyi. "Ia, Bohdan" ("I am Bogdan")) "... козак звик знаходити собі все й без нічиєї помочі" (ibidem). "Козак - суцця буря і вітер в полі" (ibidem). "... хіба ж козак з одним сухарем не спроможний перемеріяти всю Україну?" (ibidem). "... козак завжди готовий вирушати хоч і на край світу" (ibidem).

The Kozak's life philosophy is the will, which he does not agree to exchange for any preferences or benefits. "... в нас що козак, то й воля" (6, P. Zahrebelnyi. "Ia, Bohdan" ("I am Bogdan")). "Не козак вклонявся королеві - король схилив голову перед козаками!" (ibidem)

The kozak does not forget his kind, remains faithful to his national identity, feels personal responsibility for the fate of his people. "... душа щира, Козацького роду, Не одцуравсь того слова, Що мати співала ..." (6, Т. Shevchenko "Haidamaky"). "... не просто козак ..., а чоловік, за яким стояв народ цілий, і привіз той чоловік не лише образу свою власну, а обурення свого народу" (6, P. Zahrebelnyi. "Roksolana").

In the ethnomental tradition, the kozak represents not only a warrior, but also a caring owner of his land, who courageously protects it from invaders. "... бо знали, що земля - то для нас хліб, скарб, достатки і всяка фортуна, земля була нашим захистом і нашою зброєю, і козак воював стільки ж мушкетом, як мотикою та лопатою, він мав обидва

ці інструменти на однім держаку, ... з ними він багато вмів, багато міг, багато доказував, ...серед безмежних рівнин свого степу ...” (6, P. Zahrebelnyi, “Ia, Bohdan” (“I am Bogdan”)).

A Kozak is a member of the society elite, which imposes personal responsibility on those who need protection. “Козак не ховався за хлопа (бо й коли це козак міг за когось там ховатися?” (6, P. Zahrebelnyi, “Ia, Bohdan” (“I am Bogdan”))

The kozak’s an integral feature is a cheerful disposition. “... козаки — Аж Хортиця гнеться Метелиці та гопака Гуртом оддирають ...” (6,Т. Shevchenko, “Haidamaky”), “... не звик сумувати козак Омелько, тож він з посмішкою і веселими примовками здійсмає свій кубок, проводить час за веселими розмовами” (6, Yu. Soroka). People give the greatest respect to such kozak’s features as sincerity, neglect of material wealth. “Козак душа правдива - сорочки не має” (6, P. Zahrebelnyi, “Ia, Bohdan” (“I am Bogdan”)).

The national language picture of the world preserves a portrait of Zaporozhian kozak with characteristic features, the most notable of which is the herring forehead (chub-oseledets):

«... здоровенний козарлюга. ... довга, густа чуприна, піднявшись перше вгору, спадала за ухо, як кінська грива; уси довгі, униз позакручені, аж на жупан ізвисали; очі так і грають, а чорні, густії борви аж геть піднялись над тими очима...» (6, P. Kulish. “Chorna rada” (“Black council”)). “Козак Мамай на стіні під дубочком з бандурою й довжелехним “оселедцем”, намотаним навколо вуха ...” (6, M. Stelmakh. “Duma pro tebe” (“The thought about you”)) “Дід був козак - Чуб, як дуб” (6, I. Bahrianyi “Marusia Bohuslavka”). The image of a kozak is associated with a strong male physique. “Молодецький, ставний парубок. Семен осміхнувся до себе. — Чим не козак?” (6, M. Kotsiubynskyi).

The kozak is a state of mind that is not determined by age, but only by chivalry and courage. “Козак молоденький” (6, I. Bahrianyi “Marusia Bohuslavka”). “Гарний козак виростав, шаблюю рубався з обох рук” (6, P. Zahrebelnyi, “Ia, Bohdan” (“I am Bogdan”)). “Козак був немолодий, воїн досвідчений і чоловік бувалий” (ibidem).

Ukrainian folklore and artistic discourse has preserved for posterity the names of legendary Kozaks (Bohdan Khmelnytsky, Ivan Bohun, Maksym Zaliznyak, Ivan Sirko, Petro Sagaidachny, Yakym Somko), each of which can be studied as a separate concept in the field of cognitive onomastics.

References:

1. The large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / Book acquisition and head editor V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2001. 1440 p.
2. Halenko O. Bow and rifle in the knightly symbolism of the Ukrainian Kozaks: paradoxes of Kozak ideology and the problem of Eastern influence. *Mediaevalia Ucrainica: mentality and history of ideas*, № 5 URL: <http://www.ukrhistori.narod.ru/texts/galenko-1.htm> (Access date 24.06.2020).
3. Zhaivoronok V. V. Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference book. Kyiv: Dovira, 2006. P. 297-298.
4. Dictionary of the Ukrainian language: in 4 volumes / Edited by B. Hrinchenko. Kyiv, 1907-1909. V. 2. P. 264.
5. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. / AN URSR. Institute of Linguistics; Edited by I.K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka, 1970-1980. V. 4. P. 209.
6. Corpus of Ukrainian language texts. URL: www.mova.info/corpus.aspx (Access date 22.06.2020).

КОНЦЕПТОСФЕРА «РОДИНА»/«**FAMILY**» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Пухленко Ю.Р.

*асистентка кафедри романських і германських мов
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна*

У процесі пізнавальної діяльності, в людини формуються поняття, які згодом об'єднуються в систему знань про світ. «Така система складається з першозначень, першообразів, архетипів та констант» [4, с. 53], які не мають вербальних форм і в мовознавстві називаються концептами. Сьогодні, науковці не дають єдиного визначення цьому поняттю, проте ніхто не заперечує факту його етнокультурної обумовленості. С. Г. Воркачов вважає, що концепт є вербалізованим культурним смислом, що є «семантичною одиницею «мови» культури, план вираження якого репрезентує мовний знак» [2, с. 56]. На думку О. С. Кубрякової, «концепти – це одиниці свідомості та інформаційної структури, яка відображає людський досвід» [6, с. 90]. Також концептом вона називає «оперативну одиницю пам'яті, всієї картини світу, квант знань» [там само]. Ця проблема є предметом наукових інтересів також таких всесвітньовідомих мовознавців як: Дж. Лакофф, Р. Лангакер, В. І. Карасик, Й. А. Стернін, Ю. С. Степанов, Н. Д. Арутюнова. Серед українських дослідників в даному напрямку працюють О. О. Селіванова, Ж. В. Краснобаєва-Чорна та С. А. Жаботинська.

Поруч з концептом, виділяють поняття концептосфери. Вперше його вводить Д. С. Лихачов у праці «Концептосфера російської мови» (1993 р.) для позначення сукупності концептів певного народу. На думку вченого, «концептосфера національної мови тим багатша, чим багатша вся культура нації – її література, фольклор, наука, образотворче мистецтво (воно також має безпосереднє відношення до мови, і, відповідно, до національної концептосфери), вона співвідносна з усім історичним досвідом нації» [7, с. 284]. С. А. Кошарна в свою чергу

вказує, що «концептосфера – це різні типи об'єднання концептів (від бінарних опозицій до концептуальних рядів і множин), які формують концептуальні поля» [5, с. 54].

Об'єктом дослідження у статті є концептосфера «родина» та способи її мовної репрезентації в англійській та українській мовних картинах світу.

Предметом статті є образи родини та засоби їх словесного вираження.

Мета дослідження – виявити спільні та відмінні риси концептосфери «родина» у вищезгаданих мовах та у встановленні її етнокультурної специфіки.

Як відомо, мовна картина світу є суб'єктивним образом об'єктивної реальності, оскільки кожна людина по-своєму і неповторно відтворює світ [10]. Іншими словами, «мовна картина світу – це комплекс мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу..., це сукупність уявлень народу про дійсність, зафіксованих в одинцях мови на певному етапі розвитку народу» [9, с. 16]. У кожного народу складається власна картина світу відповідно до того, як саме та чи інша лінгвокультура систематизує об'єкти і яке місце вони займають у системі предметних значень, що склалася [11, с. 72]. При вивченні іноземної мови відбувається не зміна однієї картини світу на іншу, а їх накладання та розширення горизонтів свідомості. Картини світу, зокрема й мовні, не просто поєднуються, але й накладаються, здійснюючи взаємовплив [10].

Дослідження концептосфери «родина» дає змогу виявити релевантні з наукової точки зору спільні та відмінні риси у її пізнанні англо- та україномовними народами, оскільки вона належить до універсальних категорій культури, що містить загальні для різних народів значення та є надзвичайно важливою для розуміння національного менталітету.

В українській мові феномен «родина» з'являється через відокремлення його від поняття «рід». Необхідність цього зумовлена зростанням чисельності родів та поступовою зміною способу ведення господарства.

На основі результатів досліджень тлумачних словників (Словник української мови Бориса Грінченка, Великий тлумачний словник сучасної української мови за ред. Бусела В. Т. та Словник української мови в 11 томах) бачимо, що два з шести компонентів – сім'я та рід, які охоплюють своїм значенням всіх членів родини починаючи з діда-прадіда, закінчуючи сім'єю, яку створили ми самі, є домінантними, а також

ядром семантичного поля лексеми «родина». Інші чотири компоненти, а саме: член родини, спільнота, батьківщина та науковий термін, які вказують на родича, або родичку кого-небудь; групу людей, народів, націй, згуртованих дружбою, спільною діяльністю чи спільними інтересами; рідну сторону та термін в біології та лінгвістиці - є периферійними.

В англійській мові немає стовідсоткового відповідника нашому поняттю «родина». Вербальним відображенням цієї концептосфери є лексема *family*, що ближче до українського «сім'я».

На основі дефініційного аналізу тлумачних словників англійської мови (*The American Heritage Dictionary of the English Language*, *The Collins Cobuild English Dictionary*, *Longman Dictionary of Contemporary English*, *Oxford Living Dictionary*, *Macmillan Dictionary*, *Merriam-Webster Dictionary*), можна зробити висновок, що складовими значення лексеми *family* є шість іменникових компонентів – *a nuclear family, relatives, a scientific term, children, a criminal group, all the members of a household*.

Домінантними серед них є компоненти *a nuclear family, relatives, and a scientific term*, тобто група людей, споріднених між собою, головним чином - батьки та діти; близькі та далекі родичі і предки, а також групи споріднених понять та явищ в різних галузях науки.

Це дає змогу вважати їх ядреними компонентами лексико-семантичного поля *family*. На периферії першого ряду знаходиться лексема *children*, яка позначає дітей, народжених як обома батьками в сім'ї, якій вони живуть, так і одним з них. На периферії другого ряду розташовується *a criminal group*, що позначає місцеві кримінальні угруповання, часто - мафію. На найбільш віддаленій від ядра периферії третього ряду розташовуються особи, що живуть під одним дахом (*all the members of a household*).

Для англійської мовної свідомості концептосфера «*family*» характеризується «важливістю спілкування з близькими родичами, коло яких обмежується членами нуклеарної сім'ї [8]. Моделлю сім'ї є союз чоловіка та дружини, а також дітей, які є центром сім'ї, її головною цінністю. Дружина – це хазяйка та мати, берегиня сімейного вогнища, що власне збігається і з українською свідомістю, що доводить факт можливості позначення українською лексемою *родина* лише одного її члена – матір. Попри це, основне трактування цього явища в українській культурі – це «традиційний символ душевного порятунку, затишку, ключова ланка родоводу» [3, с. 504].

Спільним у визначенні понять «родина»/«*family*» є те, що обидва характеризуються як група людей, родичів, які живуть під одним дахом, згуртовані спільними інтересами. В українському світосприйнят-

ті суди відносять також людей, народи, нації, згуртовані дружбою, спільною діяльністю та інтересами і рідний край. В англійському ж – акцент робиться безпосередньо на родинних відносинах.

Отже, вербальні форми концептосфери «родина» в англійській та українській мовах є дуже близькими, але не тотожними. Причинами цього служать ряд історичних обставин та етнокультурні відмінності обох народів. Разом з тим, ядро названих концептосфер залишається спільним для свідомості носіїв української та англійської мов.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. Гос. ун-та, 2000. – 123 с.
2. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных линвоконцептов / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / Н. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Колесов В. В. О логике логоса в сфере ментальности / В. В. Колесов // Мир русского слова. – 2000. – № 2. – С. 52-59.
5. Кошарная С. А. Миф и язык / С. А. Кошарная. – Белгород, 2002. – 287 с.
6. Кубрякова Е. С. Предисловие / Е. С. Кубрякова // Концептуальный анализ языка : современные направления исследований : сб. науч. трудов. – М. ; Калуга : Эйдос, 2007. – С. 7-18.
7. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. / Д. С. Лихачев // Известия РАН. Сер. лит. и яз. – М., 1993. – Т. 52, № 1. – С. 3-9.
8. Павлова Т. А. Репрезентация концепта Family в Английской концептосфере (на материале стихов для детей) / Т. А. Павлова. // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, педагогика, психология. – 2011. – № 2. – С. 105-110.
9. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2002. – С. 5-16.
10. Рижкіна А. О. Концепт сім'я в китайській, англійській та українській мовних картинах світу / А. О. Рижкіна // Studia linguistica. – 2014. – № 8. – С. 512-514.
11. Тимачев П. В. Несовпадение картин мира как причина культурной интерференции / П. В. Тимачев // Вестник Волгоградского гос. ун-та. – 2007. – № 6. – С. 71-73.

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Руснак Ю.М.

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет»
м. Чернівці, Україна*

У сучасній філології однією з актуальних проблем є інтертекстуальність. Категорія інтертекстуальності, або міжтекстуальність, – філологічне поняття, яке означає метод дослідження тексту як знакової системи, що перебуває у зв'язку з іншими системами, а також взаємодії різних кодів, дискурсів чи голосів, які переплітаються у тексті. Поняття інтертекстуальності до наукового обігу ввела Юлія Крістева у ранніх працях 70-х років, розуміючи мову як матеріальну практику, а текст як матеріальний продукт. Інтертекстуальність як наукова категорія бере витоки із лінгвістичних поглядів М. Бахтіна (думки про діалогічність художнього твору, явище «тексту в тексті»), Ю. Лотмана, Б. Барта [3]. Інтертекстуальність має різні тлумачення в залежності від аспекту дослідження. «Чисельні визначення інтертекстуальності репрезентують її як наявність одного передтексту (або кількох передтекстів) в іншому і як відношення, яке виникає між текстом і його передтекстом. У семіотичному плані це означає відношення між однією мовною знаковою системою та іншою, референційно співвіднесеною з першою. У прагматичному аспекті інтертекстуальність виступає як специфічна стратегія співвіднесення з іншими текстами, як спосіб, за допомогою якого один текст актуалізує в своєму внутрішньому просторі інший, відтворюючи авторський задум. Тобто інтертекстуальність охоплює усю систему можливих віртуальних взаємо-направлених відношень між текстами та їх частинами» [4, с. 179].

Інтертекстуальність характерна для текстів різних стилів. У художніх текстах ця категорія має широке коло засобів вираження. На позначення іншого тексту, навіть мотиву, що використовуються у тексті, існує термін прецедентні феномени, у культурології та мовознавстві

поняття логоепістема позначає феномен взаємозв'язку лінгвістичного та культурологічного рівнів у тексті, при цьому висувається вимога «культурної грамотності» читача [2].

У літературний процес Буковини кінця XIX – початку XX ст. найбільший внесок зробила О. Кобилянська, письменниця європейського масштабу, твори якої рясніють прецедентними феноменами: іменами, назвами та висловами.

Мета наукової розвідки – проаналізувати роль прецедентних імен у мові творів О. Кобилянської.

Буковинська письменниця у художні тексти уводить відомі імена з різних сфер культурної діяльності.

Так, у роздумах О. Кобилянська спирається на імена давньогрецьких драматургів, поетів – Софокла і Евріпіда, які разом з Есхілом входили до трійки навизначніших трагічних поетів класичної Греції. Пор.:

Умить ставали мені перед душею постаті з Біблії... старенькі.. в довгих одягах і з білими бородами, пророки і чудотворці. Або постаті з великих драм Софокла або Евріпіда...[1, с.432].

Ім'я Діогена Сінопського – давньогрецького філософа-кініка, який не мав постійного місця проживання, мандрував з торбиною у поношеному одязі, ночував у храмах або бочці-піфосі і казав, що його задовільняє усвідомлення своєї чесності (як представник кініків вважав, що природа обдарувала людину всім, що їй треба) – посприяло авторці у роздумах про унікальність жіночої душі. Пор.:

Я відчувала се все так глибоко, що мені видались усякі так звані «приватні почування» чимось грішним, самолюбним і вузьким. І тому, що в мене душа була біла і білі крила, я хотіла виходити за старого. Він мав стати моїм Діогеном, а я мала за ним покійно ступати [1, с. 423].

З-поміж прецедентних імен є імена не тільки добре відомі широкому загалу сучасного читача, а й менш відомі. Так, у одному контексті, де піднято жіноче питання, натрапляємо на імена Ернста Геккеля – німецького біолога, філософа, лікаря, який розробив карту генеологічного дерева всіх життєвих форм, створив багато нових термінів та Данте Росетті – англійського художника, поета, перекладача італійського походження. Разом з іншим художником Гантом Росетті розробили ідею нового руху в англійському образотворчому мистецтві – прерафаелітизму. Дружина Росетті – Ліззі Сиддаль, яка була його моделлю, померла через передозування ліками. У 1864 Данте Габріель пише «Беату Беатрикс» – посмертний портрет коханої, її зображення він ідеалізує так само, як Данте – свою Беатриче. Росетті створив низку полотен, на яких зображує замислені жіночі фігури, зазвичай в тяжкому, болісному спогляданні чи роздумі. Пор.:

Не сягаймо в давні часи, а берім... мені саме приходить на думку великий учений природник Ернст Геккель. Чим була йому його жінка? Найщирішим товаришем по душі, співробітником його в праці, ангелом життя, як називав її. А по її смерті пішла половина його енергії і сили з нею в гріб. Сам говорив, що з колишньої його істоти осталася з нього лише «половина». А славний маляр Росетті! Хто не знає, чим була для нього жінка?.. він знав і бачив лише її, і в кожній його картині бачимо її демонічно гарне обличчя. А по її смерті ледве займався ще малярством. А був заразом і поетом. Ледве що вкінчив кілька картин [1, с. 418].

Для протиставлення жінки і чоловіка у змалюванні жіночого образу буковинська письменниця згадує Моріса Метерлінка – бельгійського письменника, драматурга і філософа, лауреата Нобелівської премії в галузі літератури. Популярність Метерлінку приносить п'єса-казка «Принцеса Мален» 1889; одноактні п'єси «Непрошена», «Сліпі», (1890 р.) – п'єси про незадоволення, героїня змушена шукати і не знаходить щастя і любові у повсякденному житті. П'єса «Пелеас і Мелісанда» – символічна драма ідеальних закоханих, які знищують самі себе в пошуках досконалості. Критики охарактеризували її як «драматургію мовчання, натяків і недомовок». Напр.:

Ви прихильниця Метерлінків, романтизму, містики; представителька самої «ніжності» і тонкості, а я – жорстокий реаліст, матеріаліст і противник усяких так званих фанатизмів і мрій красних і некрасних, – де ж ми коли згодимось? [1, с. 421].

Проте імена видатних людей (прецедентні імена) авторка вводить не лише з метою інтелектуалізації художнього тексту. Наприклад, ім'я Йоганна Лафатера – швейцарського письменника, богослова, поета та фізіономіста, який з 1769 року почав збирати матеріал по фізіономії, а в 1772-1778 роках видав працю «Фізіономія» – авторка вводить, щоб підкреслити гумористичний відтінок ситуації. Пор.:

...3 крою її правильних уст гадаю, що не пристрасна; з широких скронь, що вірна; а з брів, що спуюються між очима, що вміє тайну заховати...

Який мені Лафатер найшовся! – сміялася я з неї [1, с. 275].

Щоб підкреслити відмінність між зовнішньою красою чоловіка і внутрішньою, письменниця залучає ім'я Франсуа Вольтера – французького філософа-просвітника, поета, прозаїка, сатирика, трагіка, історика, публіциста XVIII ст., який пропагував свободу віросповідання, свободу слова і відокремлення церкви від держави, був активним захисником громадських прав. Вольтер написав понад 20000 листів і понад 2000 книг і брошур. Він зіграв значну роль у розвитку світової філософської думки, в ідейній підготовці Великої французької революції кінця XVIII ст. Напр.:

Е!.. Ви зачинаєте філософувати! Не дивіться на його лице! Я вас запевняю, що звикнете. А от Вольтер був поганий з виду, а жіноцтво аж пропадало за ним [1, с. 431].

О. Кобилянська присвятила чимало художніх текстів музичній темі, закономірно, що у її відтворенні бере участь ім'я Фридерика Шопена – видатного польського композитора та піаніста французького походження. Він створив близько трьох десятків етюдів, мета яких – допомогти піаністові в подоланні специфічних художніх чи технічних труднощів, а також багато прелюдій, скерцо, ноктюрнів, балад, музичних експромтів, рондо і вальсів. Закономірно, що у художніх текстах згадуються назва твору «Impromptu phantasie» (фантазія-експромт), етуди. Напр.:

Штука, котру я тепер грав, зветься “Impromptu phantasie” Шопена. Чи затамиш собі сю назву? [1, с.172].

Грала етюд Шопена.

Кілька разів раз по раз [1, с. 273].

О. Кобилянська як представниця модернізму, імпресіоналізму, у художній текст уводить ім'я Антоніо да Корреджо – італійського живописця доби Відродження.

Образ, над яким працювала невсипуче з розгорілими щоками, яким була перейнята до глибини душі, була велика копія образу Корреджо «Віроломна». Малювала в переконанні і гордій вірі, що він удасться їй [1, с. 257].

Отже, прецедентні імена у мові творів О. Кобилянської, виконуючи різні функції, засвідчують інтелектуальність буковинської письменниці, вимагають від читача ерудиції, забезпечують реалізацію категорії інтертекстуальності.

Література:

1. Кобилянська О. Ю. Зібрання творів: у 10 т.: Т. 1: Новели. Оповідання. Поезії в прозі / редкол.: В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилюк та ін. Чернівці : Букрек, 2013. 476 с.
2. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лінгвокультурологія: Курс лекцій. М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. 284 с.
3. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературео-критичної думки / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. 635 с.
4. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 248 с.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ БАРОКО

Шлапак Д.В.

*аспірантка кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

Проблема людини та її місця в суспільстві відноситься до найбільш важливих проблем, які завжди були точкою дотику філософів, літературознавців, істориків та ін. Адже, як стверджує А.Я. Гуревич, «людина з її внутрішнім світом, у свою чергу історично і культурно обумовленим, не може не стояти в центрі гуманітарного дослідження» [5, с. 5–10]. Тому розгляд людини бароко зі світоглядної точки зору, дозволить побачити не тільки історико-економічну обумовленість її поглядів, але й протягнути «ниточки» до сьогоднішнього розуміння свободи особистості, пошуку її ролі в суспільстві, раціонального та емоційного сприйняття дійсності, осягнення літератури сьогодення.

У 15-17 ст. в країнах Європи відбуваються достатньо тривалі в часі події, що спричинили кардинальні зміни в економічному, політичному і культурному житті європейського суспільства. Саме ці довготривалі зміни приведуть потім до краху колишніх ціннісних домінант і загальних життєвих пріоритетів.

Разом із тим трансформації в умах і серцях європейців мусили не тільки з'явитися на економічному і культурно-історичному фундаменті, а й отримати обґрунтування в певній філософській і художньо-естетичній парадигмі. Цьому сприяли такі причини: розпад феодальної системи і поступовий перехід до капіталістичного суспільства, що привели за собою революційні події, народні виступи, релігійні війни та ін.; Реформація, що породила не тільки перегляд догм католицизму і зміну чільних позицій в житті суспільства, а й сприяла пошуку і вирішенню багатьох соціальних, національних, світських і інших питань; відкриття в географії та природознавстві, що кардинально змінили по-

гляд на світ і людину; формування буржуазного світогляду, основними рисами якого стали прагматизм, індивідуалізм, раціоналізм.

Кінцевим результатом дії цих причин стала поява нового ціннісного світовідношення людини, яке «ставало більш складним, суперечливим, суб'єктивним, ніж у попередню епоху» [10, с. 49].

Рисою, що вирізняє філософію 16-17 ст., є переконаність у силі розуму й досвіду. На їх важливість вказували Фр. Бекон і Р. Декарт, Т. Гоббс і Б. Спіноза, Г. Лейбніц і Б. Паскаль. Проте якщо Фр. Бекон підкреслював соціальну силу і користь науки, оскільки «завдяки науці розум людини підноситься до небес, чого не може зробити її тіло» [2, с. 143], то у Р. Декарта і Б. Паскаля звучить упевненість в тому, що крім того, що «моє мислення є моє справжнє буття» [Цит. за: 11, с. 199] розум і етика пов'язані фундаментально, бо «Вся наша гідність – в здатності мислити. Тільки думка підносить нас, а не простір і час, ... Докладемося ж зусиль ж мислити гідно: в цьому – основа моральності» [Цит. за: 8, с. 266].

Таким чином, саме віра в розум людини, не дивлячись на довгі суперечки між раціоналістами та емпіриками, стане наріжним каменем нової філософії. І разом з тим, людина бароко різко відрізняється від людини Ренесансу. Якщо перша, хоча і мисляча, хоча й опановує силою науки, але все ж тростинка (Б.Паскаль). А друга – причетна Творцеві через співтворчість, а тому: «Людина – це звучить гордо». У першій переважає трагізм боротьби. У другій – радість творення.

Свобода волі і свобода людини – стають ще одними ключовими орієнтирами в світогляді людини бароко. Р. Декарт стверджує: «Нам притаманна свобода волі (*libertas voluntatis*), і ми за власним своїм вибором можемо багато з чим погоджуватися або не погоджуватися» [6, с. 329]. А дещо пізніше Г. Лейбніц протиставить поняттю «свобідної волі» поняття «свободи людини», що ще більше розсуне горизонти осмислення людини і саме її, а не божественної волі. Завдяки такій ціннісно-філософській зміні людина вперше «починає сама визначати для себе правила і орієнтири для своїх вчинків» [7, с. 230].

Разом з тим, філософи, характеризуючи людину свого часу, помічали її фізичну немічність і пізнавальну нікчемність. Б. Паскаль писав: «Пізнай же, гордій, який парадокс ти сам становиш для себе. Змирися, немічний розум, замовкни, нерозумна природа; пізнай, що людина – істота, нескінченно незрозуміла для людини, і запитай у твого владики про невідомий тобі істинний твій стан. Послухай Бога» [1, с. 303].

Такі судження показували, з одного боку, неспроможність твердження про те, що «людина – вінець творіння, цар природи». А з іншого боку, при всій крихкості, немічності та оманах людини, філософи стверджували

силу її розуму, що підносить людину над нескінченним світом. Така подвійність неминуче породжує тривожне почуття нестабільності як матеріального, так і духовного світу. Ширшає невпевненість у своєму майбутньому і, що найголовніше, – з'являється, з одного боку, хворобливе усвідомлення того, що всі колишні цінності й моральні орієнтири руйнуються, а з іншого, – приходить розуміння того, що пошук нових орієнтирів неминучий. Колишній Всесвіт розпався, «За кінцем однієї системи світу, тобто – однієї надійності світу, виникає незабаром нове питання невпевненої, бездомної і через те самій собі проблемної людини» [4, с. 19]. А це, в свою чергу, вело до «виникнення зі світу навпаки світу всередині» [4, с. 18]. Виявлення себе самотнім і навіть чужим в цьому світі стало основою для барокових тем: сенс життя і смерті, свобода, право вибору, гідність і щастя людини, протиріччя її буття, моральна «стурбованість», відчуття трагізму життя, суб'єктивні умови істини і т.п. А через їх пояснення філософи тим самим створювали, по суті, новий Будинок (М. Бубер).

Створення нової архітектури людського Духа йшло, з одного боку, шляхом математизації світу та етики (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц та ін.), утвердження самої можливості побудови нової Атлантиди (Фр. Бекон), виховання джентльмена, який підпорядковує себе розуму (Дж. Локк) і вело швидше в бік класицизму з його суворими правилами приборкання людських пристрастей. А з іншого боку, свобода взагалі і свобода вибору зокрема небезпечні появою гоббсівського Левіафана. Більш того, як доводив Т. Гоббс, саме через свободу вибору в суспільстві виникає протиріччя в області здорового глузду – якщо одна свобода зачіпає права і вигоди іншої свободи, одні почуття і пристрасті зачіпають чужі, то «в цих питаннях людина буде повставати проти розуму кожного разу, коли розум висловиться проти нього» [3, с. 508]. Ось таке внутрішнє протиріччя свободи вибору з необхідністю стає «основою барочного психологізму. Боротьбою добра і зла в душі людини, винесеним на огляд, розчленованим на складові частини» [9, с. 86].

Така ціннісно-філософська побудова нового Будинку, підписання нового Договору між світом і людиною [4, с. 19] є фундаментом світогляду бентежної людини бароко, що співіснує з людиною класицизму. А тому, на наш погляд, саме з 17 ст. мистецтво, нарівні з філософією та наукою, стає невід'ємною частиною суспільної свідомості. Мистецтво – це вже не «просте» відображення космічного цілого, але втілення особистісних, соціальних, моральних цілей і таких несподівано і множинно суперечливих пошуків, оцінок, позицій і цінностей. Більше того, усвідомлення людини як самостійного цілого і осмислення поняття терпимості в системі «людина – людина».

Літэратура:

1. Антология мировой философии: в 4-х т. Т. 2: Европейская философия: от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения / ред.-сост. и автор вступ., статьи В. В. Соколов. Москва : Изд-во «Мысль», 1970. 776 с.
2. Бэкон Фрэнсис. Сочинения в двух томах / сост., общ. ред. и вступ. статья А.Л. Субботина; пер. П.А. Федорова и Я.М. Боровского. Т. 1. Москва : Мысль, 1971. 590 с.
3. Гоббс Т. Сочинения в 2 т. Т. 1.; пер. с лат. и англ. / сост., ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. В. В. Соколов. Москва : Мысль, 1989. 622 с.
4. Бубер М. Проблема человека. Киев : Ника-центр, Вист-С, 1998. 96 с.
5. Гуревич А. Я. К читателю. Сборник Одиссей. 1989. С. 5–10. URL: <http://Annales.info/other/small/od89pred.htm> (дата звернення: 03.07.2020)
6. Декарт Р. Сочинения в 2 т.; пер. с лат. и франц. / сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова. Т. 1. Москва : Мысль, 1989. 654 с.
7. Пархоменко Р.Н. Идея свободы в эпоху Возрождения и Новое время. Философия и культура 2(74), 2014. С. 230. DOI: 10.7256/1999-2793.2014.2.8107
8. Размышления и афоризмы французских моралистов XVI–XVIII веков.; пер. с фр. / сост. Н.А. Жирмунская. Ленинград : Худ. лит., 1987. 576 с.
9. Софронова Л.А. Человек и картина мира в поэтике барокко и романтизма. Человек в контексте культуры. Славянский мир / отв. ред. И.И. Свирида. Москва : Изд-во «Индрик», 1995. 240 с.
10. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. Москва : Республика, 1994. 464 с.
11. Фишер Куно История новой философии: Рене Декарт; пер. с нем. Москва : ООО Изд-во АСТ, 2004. 492 с.

Scientific edition

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF DEVELOPMENT OF MODERN
PHILOLOGICAL SCIENCE IN UKRAINE
AND EUROPIAN COUNTRIES**

Layout : Ivanna Polianska

Cover design: Kateryna Shanta

*Signed for printing 10.09.2020 p. Size 60x84/16 Offset Paper.
Font Cambria. Conventional printed sheets 4,7 Number of copies 100.
Order. № 2252/1.*

*Printed by Printing Firm «RIK-U»:
Ukraine 88000, Uzhgorod, Gagarina, 36 Str.
Tel +38 095 48 00 799, print@rik.com.ua
Certificate of publishing subject № DK No 5040 granted 2016 January 21.*